

# EGO

JUNI 1986



MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT



**In dit  
nummer o.a.:**

• Vrouw aan boord • De heroepsgroep militairen van Amnesty International • Alkoholgebruik in de krijgsmacht • Pornografie • Gilbert Bécaud • Freek de Jonge • De Groene Klapper • Welkom in de officiersmess • Popplaten • Terrorisme en kerncentrales •



Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te storten op postbankrekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistisch Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

#### Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-Wiltjer, Wim Heij (voorzitter), Wim Reinders, Hans Schonk, Frank Spoelstra, Cher Turel, Paul Vonk.

#### Vaste medewerkers:

Ellen Broshuis, Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van Dam, Gerard van Erkelens, Albert Greven, Karen Heij, Sietse van der Hoek, Pieter de Jager, Jan Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas, Len Munnik, Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten, Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Frans Wermer, Kees Willemsen, Hans van Wissen.

#### Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra

#### Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht  
Gedrukt op kringlooppapier

#### Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,  
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan  
71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14436.

#### Inhoud

|                                  |    |
|----------------------------------|----|
| Arnhem en de moderne oorlog      | 2  |
| Popplaten                        | 3  |
| Vrouw aan boord (3)              | 4  |
| Alkoholgebruik in de krijgsmacht | 6  |
| Welkom in de officiersmess       | 8  |
| Lily                             | 9  |
| De beroepsgroep militairen van   |    |
| Amnesty International            | 10 |
| Runaway train                    | 12 |
| Het is oorlog...                 | 14 |
| Wedloop om de geest              | 16 |
| De Groene Klapper                | 17 |
| Terrorisme en kerncentrales      | 18 |
| Gilbert Bécaud                   | 20 |
| Pornografie                      | 22 |
| Gedichten/Denktank               | 24 |
| Freek de Jonge                   | 25 |
| Boeken                           | 26 |
| Willy Lohmann                    | 28 |
| Foto's voorblad en pagina 21:    |    |
| Gerard van Erkelens              |    |

verras je vriendin met een  
abonnement op EGO

# Arnhem ende moderne oorlog

De stad Arnhem, een van de mooiste steden van ons land, heeft een bijzonder duidelijk boekje uitgegeven 'Arnhem en de moderne oorlog'.

In augustus vorig jaar was er een uitgave van de gemeente Zaanstad verschenen onder de titel 'Zaanstad en de bom'. Uit een artikel in de Volkskrant bleek dat deze brochure, die de ontploffing van een kernbom boven Zaanstad behandelde, op het ministerie van Binnenlandse Zaken in het verkeerde keelgat was geschoten.

'Eenzijdige stemmingmakerij' wekt verwarring en frustratie op, meende men. Het is mij een raadsel hoe men van eenzijdige stemmingmakerij kan spreken. Elke wat grotere stad in ons land heeft de taak om zijn burgers in te lichten over wat er gebeurt als onverhoopt een kernoorlog zou uitbreken.

## Gewone mensen

Er zijn veel te veel mensen, die de ontwikkelingen aan zich voorbij laten gaan. „Daar kunnen we toch niets aan veranderen“, wordt dan gezegd, „dat zoeken ze in Den Haag, Washington of Moskou maar uit.“

Maar de gemeenteraad van Arnhem, schrijft de burgemeester, denkt daar anders over. Het is zijn overtuiging, dat het echte streven naar een duurzame vrede bij de gewone mensen kan beginnen. Mensen zoals u en ik. Mensen die nauwelijks kunnen overzien hoe catastrofaal een moderne oorlog tussen Oost en West kan aflopen, mensen die geen enkele beweegreden hebben om anderen of andersdenkenden te bedreigen met oorlog. Die mensen wonen met hun gezinnen, vrienden en stadgenoten in West- en Oost-Europa.

Burgers in één gemeente kunnen maar een bescheiden invloed uitoefenen. Maar als in veel gemeenten initiatieven worden genomen, kunnen al die gemeenten samen toch een invloedrijke kracht voor de vrede vormen. Wij moeten alles doen wat in ons vermogen ligt. Deze uit het hart geschreven woorden zijn van de Arnhemse burgemeester Mr. J. Drijber.

Een uitgebreide inleiding met diverse foto's geven de lezers(essen) een uitstekend beeld van de stand van de bewapening en het waarom van de uitgave van het 25 bladzijden tellende boekje.

Er bestaat een opvatting, dat kernwapens het middel zijn, om de oorlog te voorkomen. Een andere visie is, dat er



Musis Sacrum aan het Velperplein

groot gevaar bestaat, doordat kernwapens klaar staan om gebruikt te worden. Maar er is ook kans op ongelukken. In 1984 werd over de gehele wereld Fl. 2.960 miljard uitgegeven aan defensie. Dat is Fl. 632,- voor elk hoofd van de wereldbevolking.

## Als de bom valt

Maar wat gebeurt er als de bom op Arnhem valt. Er wordt van uitgegaan, dat ze inslaat nabij Musis Sacrum. Het is een middenlange afstandsraaket met een lading van 150 tot 200 kiloton TNT, de lading van één van de 3 atoomkoppen van een SS-20 raket.



„Daarna zal de bekende paddestoel opstijgen“

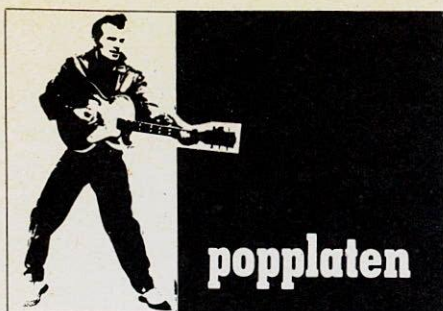
Na de ontploffing is er een verblinden- de lichtflits te 'zien' tot op vele kilometers afstand. Na enkele seconden vormt zich een vuurbal met een doorsnede van ongeveer 1600 meter. Daarna zal de bekende paddestoel opstijgen. Musis Sacrum is verdwenen in een krater van 45 meter diep en 190 meter doorsnede. Er gaat dan nog een heleboel gebeuren. De balans zal zijn een serie van vernietigingen van huizen en gebouwen, de gehele stad komt in brand te staan, het centrum zou radio-actief zijn. Van de 128.000 burgers van Arnhem zouden 115.000 mensen direct dood zijn, 10.000 mensen licht tot zwaar gewond en van eventuele overlevenden sterven er nog enkele duizenden na enige dagen. Arnhem en omgeving is grotendeels van de aarde verdwenen. Hulp kan ternauwernood geboden worden. Schuilplaatsen zijn er niet of ze zijn onvolgende.

Dit en nog heel wat meer vermeldt het uitstekende werkje over 'Arnhem en de moderne oorlog'.

Jan Kooijman

Humanistisch Opleidings Instituut  
BIBLIOTHEEK  
Postbus 797 • 3500 AT Utrecht





## The Rolling Stones

### Dirty Work

Eindelijk is er dan, na drie jaren wachten, weer een Stones-LP. Ik krijg altijd een speciaal gevoel als ik een nieuwe plaat van de Stones voor het eerst draai. Eerst even snuffelen aan de hoes en dan voorzichtig het vinyl op de draaitafel leggen. Naald in de groef en maar devoot wachten tot de eerste tonen je overspoelen. En ja hoor, daar komen de koude rillingen al. Keith Richards beroert z'n gitaar voor het intro van 'One hit (to the body)'. En dan weet ik het al, die plaat kan niet meer kapot. De jongens zijn gelukkig nog springlevend. Langzaam (na een keer of acht draaien) komt het nuchtere verstand weer boven drijven. De plaat is niet meer dan een gemiddelde Stones-LP. Beter dan de voorganger 'Under Cover', maar geen, om maar een klassieker te noemen, 'Beggars Banquet'. Gelukkig kun je van een 'gewone' Stones-schijf ook mateeloos genieten. Dus erg is het niet. De plaat bevat naast de single 'Harlem Shuffle' veel up-tempo en recht-toe-recht-aan rock en roll nummers. (Bijv. 'Had it with you'). Uitzonderingen zijn het prachtige reggae-nummer 'Too Rude' en de door Keith Richards zoals altijd ongelooflijk mooi en vals gezongen ballad 'Sleep Tonight'.

De Stones zijn ook in de jaren '80 nog onmisbaar en dat niet omdat de rest zo slecht is, maar... Juist! Op naar 1989!

## Dead Kennedys

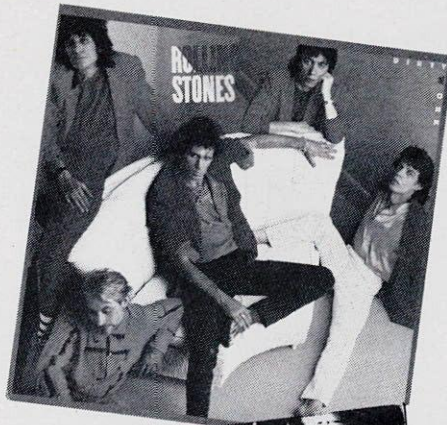
### Fresh fruit for rotting vegetables

De punkfanaten zullen deze Californische groep wel kennen, maar ook de leken zouden eens kennis moeten nemen van dit produkt. De plaat bezit zo'n moordend tempo, dat je er bij het beluisteren goed aan doet je vast te klampen aan je stoel. Dat is ook geen overbodige luxe wanneer je na de eerste, ongetwijfeld overdonderende, indruk gaat luisteren naar de teksten. Die zijn zo subversief, dat de gemiddelde fatsoensrakker/zedenpreker al ras een zenuwtoeval zal krijgen. Wat te denken bijvoorbeeld van dit stukje tekst uit het nummer 'I Kill Children':

I kill children  
I love to see them die  
I kill children  
I make their mamas cry  
Crush 'em under my car  
I wanna hear them scream  
Feed 'em poison candy  
To spoil their Halloween...

Inderdaad! Behoorlijk morbide en de teksten van nummers als 'Kill the poor', 'Forward to death', 'Let's lynch the Landlord' en 'Holiday in Cambodia' liegen er ook niet om. Overigens bezit dat laatste nummer wel één van de mooiste intro's uit de pophistorie.

Ook Ronald Reagan zal niet echt blij zijn geweest met de hersenspinsels van voorman Biafra en zijn jongens, want hij wordt in het nummer 'California über Alles' op één lijn gezet met Adolf Hitler.



Uit de bijgeleverde poster blijkt evenmin eerbied voor gezagsdragers, integendeel.

Deze plaat is ongetwijfeld door de 'Moral Majority', maar de cynische medemens kan er z'n hart aan ophalen.

## Prince and the revolution

### Parade

Ik dacht dat Prince na 'Purple Rain' z'n top wel bereikt had. Ik heb me vergist, want Parade is nog beter.

De plaat is nauwelijks te vergelijken met z'n voorganger 'Around the World in a Day', alhoewel Parade ook van die typisch psychedelische momenten kent. Luister maar 'ns naar 'Venus de Milo'.

Parade bevat verschillende nummers die te horen zijn in de tweede, in het najaar uitkomende, Prince-film 'Under the Cherry Moon'. Het gelijknamige nummer is één van de twee broeierige ballads.

Voor dit album heeft de meester gebruik gemaakt van maar liefst 71 gastmuzikanten, waaronder een welhaast volledig orkest.

Toch zijn alle nummers, ondanks de meestal ingewikkelde instrumentatie, op een wonderlijke wijze toegankelijk. Ze zijn zelfs uitermate dansbaar. Het zijn zeer droge, funky nummers. 'Kiss' is daar een goed voorbeeld van, maar andere nummers doen zeker niet onder voor dit juweel. 'Anotherloverholen-yourhead' en 'New Position' (drie maal raden waar dat over gaat) bijvoorbeeld zijn ook meesterwerkjes. Het lijkt of Prince al zijn vernuft heeft laten smelten in deze plaat. Z'n muzikale intelligentie grenst aan die van de Beatles en dat is geen overdrijving. Voor Prince is zelfs 'the sky' geen 'limit' meer.

## The Steve Miller Band

### Circle of Love

Toen Steve Miller na vier jaar nietsdoen met de basistrack van deze plaat bij z'n platenmaatschappij kwam, presenteerde hij deze als een gegarandeerde 'hit-elpée' en hij stelde navenante financiële eisen. Hij kreeg gelijk, de plaat verkocht als een trein.

Terecht, want alle vijf nummers van deze schijf uit '81 zijn juweeltjes. Prachtige melodielijnen en zeer goed gitaarspel. Dat laatste is geen wonder, want Stevie had in de bluesartiest T-bone Walker en de legendarische Les Paul fameuze leermeesters.

Eén kant van de plaat wordt gevuld door het welbekende 'Macho City', op de andere zijde staan zonder uitzondering liefdesliedjes. Beginnend bij het rockende 'Heart like a Wheel' en dan langzaam afdalend naar het zeer gevoelige 'Circle of Love'.

De kracht van Miller is, dat hij zeer veel verschillende genres in één nummer kan samenbrengen. Ook op deze plaat blijkt dat. Stilzitten is er niet bij als je deze plaat draait. Meeswingen of meewiegen, bewegen moet je.

Albert Greven



# Vrouw aan boord

## Reisverslag vanaf de Poolster (3)

In de april- en meinummers van EGO publiceerden we de twee eerste delen van Rény Blom's reisverslag vanaf Hr. Ms. Poolster. Ze betroffen de periode vanaf het vertrek medio januari tot en met 9 maart. Hieronder volgt het derde deel van 10 maart tot en met 7 april. Wanneer alles goed blijft verlopen, hopen we in EGO van juli/augustus het vierde deel te kunnen opnemen.

### 10 maart 1986

Op de dagelijkse orders van vandaag het bericht dat we in China weinig bewegingsvrijheid hebben. We mogen alleen in uniform de wal op en moeten 's avonds om half twaalf terug zijn. (We lopen trouwens al weer in 't blauw. De temperatuur heeft inmiddels weer Nederlandse waarden aangenomen.) Zoals men in Nederland ongetwijfeld in de dagbladen heeft kunnen lezen, is dit lang geleden dat een Nederlands eskader een bezoek brengt aan China. Dit in het kader van het vlagvertoon.

Als 'gewoon' matroos ben ik zeer tevreden met dit bezoek. Welke Nederlander kan zeggen: 'ik ben in China geweest!' Bijna niemand toch? Wel verbaast het me dat we een land aandoen, dat als officiële politieke ideologie het marxisme-leninisme met invloeden van de vroegere leider Mao Zedong heeft. Het zal ongetwijfeld niet slecht zijn voor de economie en wie weet ontstaat er door dit soort bezoeken begrip over en weer. Het is trouwens jammer dat we op deze reis ook nog moeten werken als we in een haven liggen. Echt gedegen een land ontdekken is er eigenlijk niet bij. Wel kom ik op plaatsen waarvan ik zeg: 'hier wil ik ooit nog eens naar toe'. Of dat er ooit van komt? Waarschijnlijk zal ik dan een miljonair aan de haak moeten slaan. En die kom ik niet zo vaak tegen.

### 21 maart

Nu pas kom ik weer aan schrijven toe. Het is ongelooflijk zoveel indrukken doen we nu op. Sommige staan ook haaks op elkaar. Zo hebben we een bezoek gebracht aan het Nagasaki Holland Village. Je waant je daar in Volendam. Naast echt Nederlands bier, tal van 'Frau Antjes' op klompen en een in ons land gebouwd VOC-schip. Schril tegenover dat alles staat dan ons bezoek aan het museum, dat is inge-

richt naar aanleiding van en als herinnering aan de atoomaanval aan het eind van de tweede wereldoorlog. Het was indrukwekkend en gelijktijdig afgrijzingswekkend. Als je de foto's ziet van kinderen onder het puin, foto's waarop resten van mensen en... ach, het is niet te beschrijven. Verschillenden van ons zijn weggelopen. De films die vertoond werden waren ook haast niet te verdragen. Een stad volledig verwoest. Mensen die doelloos rondwelen op zoek naar familie of bekenden of naar hun huis. Kinderen smekend om water... En doden, talloze doden. Als je dat ziet kun je alleen maar rekenen: **nee, dit nooit weer!**

Veel mensen leggen nog dagelijks bloemen bij het hypocentre. Het lijkt een soort bedevaartplaats. Hopelijk wordt het niet alleen maar als herdenkingsplaats van de gestorvenen gezien, maar leren we ervan...

Het valt me wat moeilijk om de overgang te maken naar de andere activiteiten die we hebben ondernomen of gaan ondernemen. Toch is dat de realiteit. We leven gewoon door, misschien wat bewuster, maar toch...

Ook een hele belevenis in de afgelopen dagen was om met een t.v.-ploeg Japans te gaan eten. Het eten op zich had van mij wat anders mogen zijn, maar de sfeer, te gek. We zaten op onze knieën aan lage tafeltjes en werden bediend door echte geisha's.

Verder hebben Brenda, Margaret en ik ons opgegeven voor een soort van veldloop van 5 km. In z'n totaliteit doen daar zo'n 1200 vrouwen aan mee, maar wij staan nogal in de belangstelling. We zullen het trouwens op karakter moeten lopen, want - en dat geldt zeker voor mij - konditie is amper aanwezig. Het lijkt ons enig om daar aan mee te doen.

Nu we in de haven liggen hebben we ook de gelegenheid om eens aan te lopen bij een van de anderen. Gisteren waren we met een stel op de Jan van Brakel. Zo hoor je ook nog eens wat anders dan verhalen over de Poolster. Je wereldje wordt weer wat ruimer doordat er toch andere gespreksstof is.

### 22 maart

Op dit moment zit ik op wacht in de NBKD-kamer. Nu we niet varen is er bijna geen activiteit. Toch moeten we er zitten en met een beetje goede wil kun je wel een paar letters op papier zetten of een boekje lezen. In het cafetaria draaien ze nu de videoband die ze op de mid-

termcontactdag (een dag voor de thuisblijvers, halverwege de reis) hebben opgenomen. Hopelijk kom ik er morgen aan toe om het te zien.

Marcel, met wie ik nu de wacht loop, vertelde net dat hij zijn vrouw had gebeld. Die vertelde hem dat het aktiekomitee 'tegen gemengd varen' nu aan het demonstreren is in Den Haag. Alsof ze daar niets anders te doen hebben. Toch is het te gek dat dat gedoe ons blijft achtervolgen. We hadden verwacht dat het wel dood zou bloeden, maar op een of andere manier zit dat er blijkbaar niet in. Gelukkig komen er nu steeds meer mensen die het voor ons opnemen. Zo schijnt de bemanning van de Kinsbergen een brief aan de Nederlandse pers te hebben geschreven, dat ze ons nu maar eens met rust moeten laten, opdat we gewoon ons werk kunnen doen. Vind ik dus ook.

Het is inmiddels 23 maart en terwijl Marcel in de Panorama's en Nieuwe Revu's duikt, ga ik op zoek naar koffie en op dek kijken of ik zo direkt al dan niet in mijn trainingspak moet gaan lopen hollen.

De koffie was niet te drinken, dus het werd een spaatje groen. Onderwijl heb ik dat stukje van de videoband gezien, waarop mijn moeder iedereen handtekening in een plakboek laat zetten. Leuk voor later.

In de hut naast de onze bereiden ze zich al op de grote gebeurtenis van morgen voor. Als morele steun hebben ze spandoeken zitten maken. Wat dat trouwens moet worden. Brenda lag ook al te kreunen en te steunen en Margaret ging pas om half een naar bed. Terwijl ik de wacht heb. We zien wel, ik ga me nu konsentreren op het werk en ben dan misschien wel fit over een paar uur.

### 25 maart

Morgen vertrekken we naar Korea. Als alles goed gaat komen we daar overmorgen aan. Dan gaat het allemaal wel snel, want na Korea zijn we al weer op de helft van de reis. De vijf kilometer heb ik trouwens niet uitgelopen. Wel heb ik een blessure opgelopen, maar dat lijkt allemaal mee te vallen.

### 26 maart

Op zee. Vanmorgen hebben we gebozd met twee Japanse schepen. Dat was soms vreselijk lachen, want over de brug/brug verbinding waren ze bijna





*Rény Blom en Margaret Walraven bij het monument ter nagedachtenis en waarschuwing aan de bom in Nagasaki*



EGO leest je niet de les

soldaat: sluit-voor-last-wachtpost

wintersport: kapitaalvlucht

hoe kom ik over je

de laatste generaal die voorging in de slag – is dood

een soldaat is onder Jan

EGO: werkplaats

tegen aids helpt geen flikker

volk: bewoners van hetzelfde land

door die tv zie je pas goed wat er allemaal bij komt kijken

bezit – eer ge bezat

bal – voorwerp van sport

EGO: zonder omwegen

niet te verstaan. Het was een mengelmoesje van Japans en Engels. Omdat wij geen Japans verstaan leek het af en toe een Babylonische spraakverwarving. Toch is het allemaal goed gegaan. Het vertrek uit Nagasaki was een feestelijk gebeuren. Naast tal van militairen met Nederlandse vlaggetjes was er een orkest, terwijl ook een aantal meisjes hun vriendjes uitzwaaide.

## 29 maart

We zijn inmiddels in Pusan aangekomen. Er zijn hier geen excursies georganiseerd, dus we moeten er zelf op uit. Dat hebben wij, vijf meiden, dan ook gedaan. Het liep gelijk al mis, omdat we niet in een taxi pasten. Claudia en ik werden dus ergens anders afgezet dan de drie anderen. Gelukkig kwamen we ze na een uur zwerven weer tegen. Het is hier namelijk niet echt prettig om met twee meiden rond te struinen. Toch was het gezellig weer eens te kunnen winkelen met een stel.

's Avonds zijn we met ons drieëntwintig

gen op zoek gegaan naar een bananenshow. Die zou hier volgens de verhalen moeten zijn. Niets gevonden. Wel hebben we een travestietenshow gezien. Zeldzaam wat hebben we daar gelachen. Meer mensen van het eskader waren trouwens op het idee gekomen daar naar toe te gaan. Het leek wel een Nederlandse tent. Hier zijn we echt uit.

## 7 april

Terwijl ik schrijf luister ik naar een superromantisch bandje in mijn walkman. Opgenomen en opgestuurd door mijn broer, die pertinent niet van deze muziek houdt. Henk, mijn broer dus, gaat op vakantie naar Benidorm. En daar Benidorm vlak bij Alicante ligt komt hij me daar opzoeken. Kan ik eens opscheppen met mijn broer.

Een andere fijne gebeurtenis is, dat een mevrouw Bakker uit Amsterdam me naar aanleiding van het eerste verslag in EGO heeft geschreven. Zij is moeder van een marineman en zij is van mening dat vrouwen aan boord moeten

blijven. Prima zo'n reactie. Zeker nu we weer voor een langere tijd op zee zitten. Van andere meisjes hoor ik, dat hun ouders EGO ook hebben gelezen en ook uit de eigen omgeving steeds meer positieve berichten van varende mannen en vrouwen krijgen. Dat was het dan weer. Tot een volgend nummer.

*Rény Blom*

*soldaat: uitkeringstrekker*



# Alkoholgebruik in de krijgsmacht

**„Kom joh, drink een pilsje mee! Je bent toch geen mietje?“**

‘Je hebt je in zo’n groep genesteld en dat loopt prima. Dat is je heel veel waard. Maar als je dan met ze uitgaat en zij willen heel laat terug en jij vroeg, dan wordt het lastig. Je bent met ze meegegaan, dus moet je eigenlijk wel meedoen. Samen uit samen thuis, nietwaar, zo gaat dat. De één zegt: „Het is twee uur, laten we nog een uurtje blijven“. Een ander zegt: „Natuurlijk, dat doen we, want het is best gezellig“. Jij denkt bij jezelf: ja wacht eens, ik heb al zoveel op, het is beter om nu terug te gaan. Laat ik toch maar niks zeggen, want anders is het morgen dat jij voor allen de avond verziekt hebt. Dan wordt het al gauw: die spelbreker nemen we de volgende keer niet meer mee.” (1)

Zo gaat het, legt dienstplichtig soldaat Ron mij uit wanneer ik hem vraag hoe het komt dat veel jongens gedurende hun diensttijd veel meer gaan drinken. In het verdere verloop van dit artikel komen nog enkele dienstplichtigen aan het woord, met name als het gaat over de groepsdwang. Het drinken uit gewoonte of verslaving komt men betrekkelijk weinig tegen. Het drinken uit verveling, onvrede, stoerheid of ‘ergens bij te willen horen’ des te vaker.

## Onderzoek

Van een gedegen onderzoek naar het alcoholgebruik onder Nederlandse militairen (zoals recentelijk in de Duitse Bundeswehr is gehouden (2)) is mij niets bekend. Toch zou zo’n onderzoek bepaald geen luxe zijn. Nu moeten we het nog steeds doen met de summiere gegevens uit het breed opgezette rapport ‘Dienstplichtigen spreken’ van 1974 (3). Uit dit onderzoek, gehouden onder 1900 dienstplichtigen, kwam tevoorschijn dat 60% veel meer is gaan drinken en dat bijna 40% vindt dat hij eigenlijk te veel drinkt.

**Tom: Er zijn weleens avonden waarop ik een liter bessenjenever opdrink (1)**

Gelet op de enorme stijging van het alcoholgebruik de laatste jaren in onze samenleving, is er geen enkele reden om te veronderstellen dat de cijfers uit 1974 nu veel lager zouden liggen. Integendeel. Daar komt bovendien nog bij dat sinds die tijd de dienstplichtige leeftijd aanmerkelijk is verlaagd (zo ongeveer de helft van de dienstplichtigen is nu bij opkomst 17 of 18 jaar) hetgeen de cijfers ook nog eens eerder negatief dan positief zal beïnvloeden (minder opgewassen met betrekking tot het zoeken van een eigen plaats). Kortom er is alleszins reden om over het alcoholge-

bruik in de krijgsmacht bezorgd te zijn.

## Achtergrond

Ook in het verleden werd er in de krijgsmacht veel gedronken. Het is dan ook geen nieuw verschijnsel. Vechten en oorlogvoeren werd en wordt door velen gezien als een typische mannen-aangelegenheid. Zoals ook mannelijkheid nog steeds wordt gekoppeld aan stoerheid en drinken. ‘Wie niet drinkt is een mietje’. Bijna verontschuldigend hoor je in de krijgsmacht dan ook regelmatig opmerkingen in de geest van ‘dat hoort er nu eenmaal bij’.

**Tom: Als je kinderen onder elkaar ziet. Die kunnen geweldig hard tegen elkaar zijn. Zo is de soldaat in dienst tegen zijn maten ook hard. Neem nu de sport. Er zijn er altijd die minder goed mee kunnen komen. Zo’n jongen komt als laatste bij de 5 km aan. Dan wordt**

er tegen zo’n jongen gezegd: „Mietje, jij kunt niet eens lopen“. Dat gebeurt gewoon. Je bent soms hard tegen elkaar.

Met drinken is het precies hetzelfde. Je zit aan de bar en dan wordt er tegen je gezegd „Kom joh, drink een pilsje mee! Je bent toch geen mietje?“ Dus heb je de neiging om er maar eentje mee te drinken. (1)

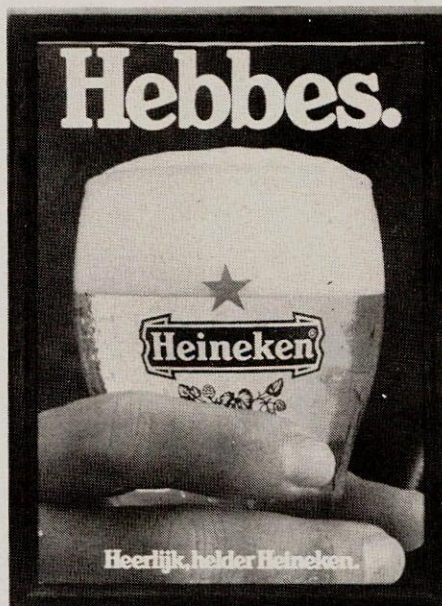
Uit het Duitse onderzoek (2) komt naar voren dat het toenemend alcoholgebruik onder militairen toe te schrijven is aan een reactie op:

- de nieuwe, onbekende omgeving,
- de scheiding van ouders, vriendin, vrienden en
- problemen met de autoritair-hiërarchische structuur.

Hoogstwaarschijnlijk zullen de uitkomsten van een soortgelijk onderzoek onder Nederlandse militairen een gelijklopend beeld te zien geven.

De nieuw binnengekomen, vaak (te) jonge, militair ploft ontworteld (gescheiden van thuis) niet alleen in een vreemde, maar ook bedreigende wereld (75% vindt het moeilijk zich neer te leggen bij dingen waar ze het niet mee eens zijn (3)).

In deze situatie moet hij proberen zichzelf te blijven. Verreweg de meesten hebben het gevoel dat ze daar in hun ‘uppie’ nauwelijks toe in staat zijn en zoeken steun bij de groep. Het deel uit-



Foto's Wim Heij



maken van een groep doet de (jonge) mens zich sterker maken en voelen, maar kost ook een prijs. Je moet je, wil je deel uit blijven maken van zo'n groep, aanpassen. De krijgsmacht stimuleert dat groepsgebeuren, vanuit geheel andere motieven, zeer nadrukkelijk. (Alles dient, zeker in de beginperiode, groeps-gewijze te gebeuren om zodoende van individuen een kollektief te 'vormen').

## Onderdeelsbars

Lange tijd was de situatie in de krijgsmacht als volgt. Tijdens de diensturen mocht er niet worden gedronken, maar in de officiers- en onderofficierskantine was het mogelijk tussen de middag alcohol te gebruiken. Soldaten was dat niet toegestaan, waarschijnlijk vanuit de gedachte dat er verschil moest zijn of dat ze ten aanzien van alcoholgebruik de verantwoordelijkheid niet aan konden.

Sinds enkele jaren is de krijgsmacht, tussen acht en vijf, totaal drooggelegd. Overdag mag geen enkele kantine alcoholhoudende dranken meer verkopen. In z'n algemeenheid gesproken houdt men zich goed aan deze bepaling.

Na de dienst kan men terecht, naast de diverse kantines, in de zogenaamde onderdeelsbars. Op alle grote kazernes beschikt ieder onderdeel over zijn eigen bar, waar met name door de soldaten behoorlijk gebruik van wordt gemaakt. Althans door die soldaten die niet weg mogen (diensten e.d.) of kunnen (te ver van huis om dagelijks heen en weer te reizen).

De komst van deze onderdeelsbars dateert uit de periode dat de krijgsmacht zich wat vermaatschappelijkte (aanschaffing groetplicht, vrije haardracht enz.) en wordt door soldaten en vakbonden ervaren als een verworven recht. Het is dan ook mede daardoor dat de defensieleiding zich wel tweemaal bedenkt alvorens deze bars beperking op te leggen, laat staan te sluiten. Daar voelt men bij defensie niets voor, getuige ook een uitspraak van staatssecretaris Hoekzema: „Wij proberen het alcoholprobleem juist beheersbaar te maken door op het kazerneterrein bars open te stellen. Ga je die sluiten, dan verschuift het hele gebeuren naar buiten en heb je het niet meer in de hand.”

(4)

**Dave:** Je hebt hier weinig vertier. Ik ga bijna altijd naar huis, slechts een enkele keer lukt dat niet. Dan verveel ik me kapot. Als ze dan weg zouden gaan, zou ik vast ook mee willen. Volgens mij is het ook de hang naar gezelligheid.

Zo ongeveer de helft van de soldaten reist dagelijks heen en weer en beleeft het in dienst zitten als het werken bij een baas. Hij eet thuis, bezoekt zijn vriendin, traint bij zijn voetbalklub, enz. De andere helft zit van maandag

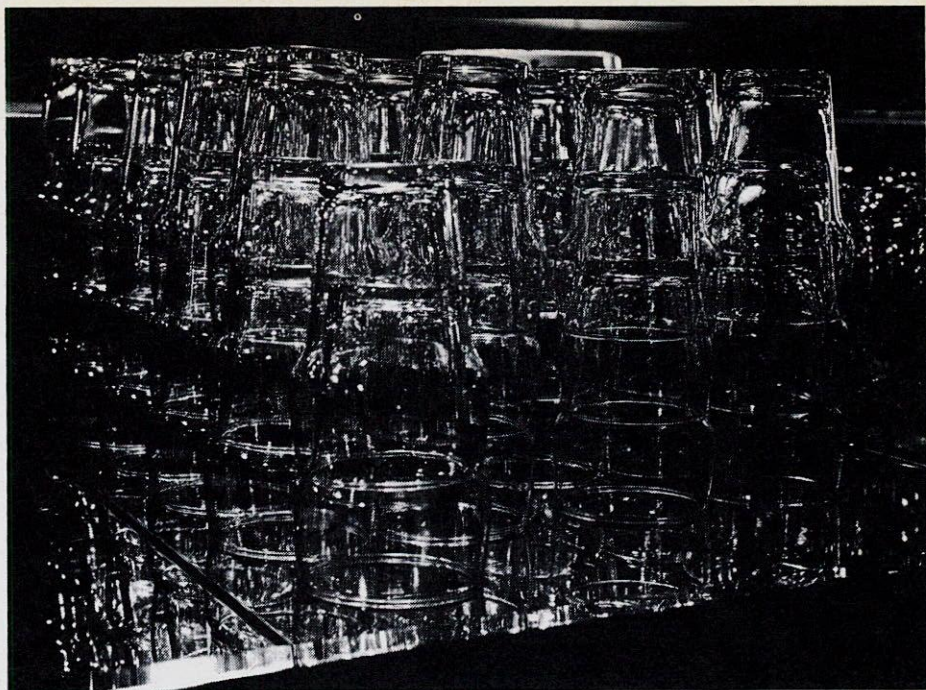


Foto Gerard van Lierens

tot vrijdag op de kazerne en moet zijn vertier zoeken op die kazerne of in de onmiddellijke omgeving. Voor de meesten van deze categorie speelt de onderdeelsbar een belangrijke rol.

**Ron:** Ik ken een heleboel jongens die na het appèl 's avonds gaan eten en dan op hun bed gaan liggen tot de bar opengaat. Het enige wat ze in feite doen is een spelletje spelen, waarbij de verliezer weer een rondje moet geven. Zo draaien ze zich er wel hoe langer hoe meer in. Als de bar gesloten wordt gaan ze naar bed, de volgende avond herhaalt het zich weer, dag in dag uit, week in week uit. Op zo'n manier duren 14 maanden wel een eeuwigheid.

Dat de drank er redelijk goedkoop te verkrijgen is zal zeker stimulerend werken op het bezoek. Dat de bars zich mogen verheugen in een behoorlijke toeloop heeft mijns inziens echter meer te maken met het feit, dat men in onvrede leeft met de dienst en dat deze bars zich in hetzelfde gebouw bevinden als waar men verblijft (de kroeg om de hoek).

## Samenvatting

Er wordt in de krijgsmacht tussen acht en vijf nagenoeg geen alcohol gedronken. Door diegenen die achter moeten blijven op de kazerne 's avonds vrij veel, vaak te veel. Dat de drank er goedkoop te verkrijgen is speelt zeker geen doorslaggevende rol. Het zit hem veeleer in de situatie: men moet werk doen waar men niet voor gekozen heeft, werk dat vaak nauwelijks enige bevrediging oplevert, dat verricht moet worden op een afgedwongen moment in zijn leven en soms ver van huis en dat alles in een autoritair-hiërarchisch systeem. Uit onvrede met deze situatie en niet in staat

daar op een andere wijze mee om te gaan, zoeken velen hun toevlucht in de bars bij de drank.

**Herman:** Als je zwak bent laat je je meeslepen. Het ligt ook aan de manier waarop je bent opgevoed. Heb je geleerd, van jongs af aan, zelfstandig beslissingen te nemen en verantwoordelijkheid te dragen, dan zul je in dienst ten opzichte van je maten ook sterk staan.

Omdat het alleen door deze situatie heen komen als knap lastig wordt ervaren, zoekt men steun bij de groep. De prijs die men hiervoor moet betalen is, dat men zich moet houden aan de groepsnormen. Voor wat betreft het alcoholgebruik betekent dat voor velen (bijna 40% (3), dat men meer drinkt dan men eigenlijk zelf zou willen. Het aanpakken van het alcoholprobleem in de krijgsmacht heeft dan ook alleen maar zin, wanneer men ook de situatie waarin de militair zich bevindt er bij betreft. Van zo'n benadering lijkt, tot op heden, noch de politieke noch de militaire leiding erg gecharmeerd. Voorlopig zullen dan ook krijgsmacht en alcohol nog wel hand in hand gaan.

Wim Heij

(1) 'Drankgebruik en groepsdwang'; EGO, mei 1983.

(2) 'Drogen und Alkohol in der Bundeswehr'; Guttempler, Zeitschrift des deutschen Guttempler-Ordens, nr. 2, 1985.

(3) 'Dienstplichtigen spreken', onderzoek naar 'houdingen, meningen en gedragingen van dienstplichtigen die op enigerlei wijze van belang kunnen zijn voor het functioneren in de militaire organisatie'; Afd. Soc. Psych. Zaken DPKL, aug. 1974.

(4) NRC-H, 15-7-1985.



## Welkom in de officiersmess

### 'Einzelfänger leben gefährlich'

Als dienstplichtig academicus kreeg ik de gelegenheid te behoren tot het officierskorps van de Nederlandse krijgsmacht. Naast het werken als officier bestaat er ook nog zoiets als 'leven als officier', iets waarmee de 'mess' zich schijnt te belasten.

Daar heb ik interessante ervaringen mee gehad. Wij (twee samen afgestudeerde tandartsen) kwamen rond Sinterklaas aan als vers officier, om het vak uit te oefenen waar we voor geleerd hadden. (Wat wil je nog meer?) Gaandeweg werd duidelijk waar de mess zich mee bezig hield...

Op een stille avond tussen Kerst en Nieuwjaar zat ik met vier anderen in de eetzaal voor me uit te staren, terwijl de soep werd opgediend. Mijn collega, die wat langer doorgewerkt had, kwam op dat moment binnen om zich bij ons te voegen. Door een wat oudere officier werd hij van tafel gestuurd, omdat het messreglement vereiste dat hij ging nadenken. Als 'verse' deed hij dat natuurlijk en ik, eveneens vers, bleef zelf aan tafel zitten in plaats van ook onmiddellijk te vertrekken. (Eigenaardig is, dat als hoofdofficiëren te laat komen, er soms andere maatstaven gehanteerd worden.)

Een ander maal werd ik op onaangename wijze verrast door een verbod om eventjes in oranje sportshirt op een tafeltennispartner te wachten in de mess. Zo zijn er allerlei gevallen op te noemen; het optreden van dit soort incidenten begon ons aardig te vervelen. Langzamerhand begon zich af te tekenen wat dat nu precies was, die mess: een of ander militair orgaan, onder commando van het messbestuur, bestaande uit beroepsofficieren en één dienstplichtig officier, dat regels had opgesteld (het 'messreglement'), een compleet boekje vullend; en daar had je je aan te houden.

Het gekke was (en is), dat die mess zich blijkens het reglement in schijnt te zetten voor het 'je thuisvoelen als binnenslaper', 'het erbij horen', 'het op je gemak zijn'. Waarom moet dat dan weer met zo'n typisch voorschriftenboekje, vroegen wij ons af. Het onderscheidde zich in niets van al die andere VI's, VS'n en IK'n enz. en dus deden we ermee wat we ook daarmee deden: we gooiden het in een hoek en keken er nooit weer in. Het scheen ons toe, dat die oude adju-

dant van de opleiding gelijk had gehad: „Jonges, laat je nooit in met echte militairen, want daar komt alleen maar gedonder van.”

Het heeft maanden en maanden geduurd voor we ons in de status quo van eenzame binnenslapers geschikt hadden; 'thuisvoelen' kwam nog veel later. Leuk werd het pas toen we dwars konden zijn: je scheen te moeten betalen voor al die zojuist beschreven gezelligheid en we schepten er een gemeen genoeg in om helemaal nooit iets te betalen voor iets wat ons onprettige ervaringen bezorgde, een gebeuren was waar gewone militaire regels golden en waar we ons niet echt bij thuisvoelden. Het is duidelijk, dat de 'saamhorigheid onder het officierskorps' niet echt geweldig was, maar een duidelijk pluspunt was dat we tenminste iets hadden om op af te geven.

Zo stonden de zaken en maandenlang bleven ze zo staan.

Langzamerhand kwamen we erachter (de groep binnenslapers leerde elkaar natuurlijk steeds beter kennen), dat meer mensen onvrede hadden met de gezelligheidsregels van de mess. Dit leidde tot een situatie waarin vele mensen zich afkeerden van het messgebeuren als zodanig.

De situatie werd zo 'erg', dat het messbestuur zich ging afvragen waar de inkomsten en de dienstplichtigen bleven. Een vergadering werd belegd, de gevoelens werden inderdaad openhartig geuit en ik moet zeggen dat het me meeviel dat dat kon.

De standpunten werden in ieder geval duidelijk, weliswaar niet diametraal tegenover elkaar, maar de dienstplichtige binnenslapers konden hun ervaringen van de afgelopen tijd niet helemaal vergeten. En zo is het nog steeds.

Ik kan me niet thuisvoelen, omdat in het messreglement staat dat het messbestuur er zorg voor draagt dat de binnenslaper zich thuisvoelt. Ben ik daarom een 'slechte officier'? Ik weet dat er ook beroepsofficieren zijn, die zich niet met de mess inlaten. Zou dit hun carrière schaden? Zou u zich thuisvoelen bij iets waar je je móet thuisvoelen, omdat je anders een slechte beoordeling krijgt! Ik ben bang dat mijn woorden wat stekelig klinken... Misschien omdat we ons toch 'in onze persoonlijkheid aangestast' voelden door een wat onpersoonlijk apparaat. Interessant is ook, dat ik in persoonlijke, zeg maar 'menselijke' contacten met militairen nooit on-

aangenaamheden heb ervaren; maar zodra je in dat grotere apparaat zit, in die andere kontekst, wordt het anders. Dan is er die anonieme macht, die vaak ondefinieerbare 'mores', die ervoor zorgen dat er dingen gebeuren die voor mensen als individu niet te verteren zijn, maar die gerechtvaardigd worden door dat 'hogere belang'.

Iets dergelijks heb ik als student ervaren - dit overigens geheel terzijde - waar ik ontdekte dat individuele leden van het studentencorps best sympathieke mensen zijn, met wie je goed overweg kon... Totdat je met de verkeerde stropdas op hun feestjes kwam. Zo komen we op die beroemde discussies en vragen over mensen en systemen, waar anderen veel beter dan ik over schrijven en waarbij ik alleen een voorbeeld heb gegeven - ik zal dit maar niet al te ver uitdiepen; ben daar zelf ook nog niet helemaal uit.

Voor mezelf ben ik van mening dat je bepaald niet lichtzinnig moet omgaan met het ondergeschikt maken van persoonlijke belangen aan allerlei wazige hogere belangen.

Kennelijk kunnen veel meer mensen deze redenering accepteren. Waarom blijven deze anonieme systemen dan zo onveranderd? Waarom heb ik zelf niet aangeboden om in het messbestuur te gaan zitten en zodoende veranderingen te bewerkstelligen?

Misschien leg je je toch iets te gemakkelijk neer bij het gevoel 'dat je er toch niets aan kunt veranderen'; misschien vergeet je wel dat het uiteindelijk toch de mensen zijn die het systeem (horen te) sturen.

Hans Schneider

over vrede is het laatste woord nog niet gezegd





Foto ingezonden door J. M. Serton te Arnhem, die hiervoor een boekenbon ontvangt. Wie volgt?

## Lily

Peinzend zat Lily Bekhr-Madrach boven de onderdelen van de MAG. Ze zat alleen op haar kamer, de andere leden van haar peloton volgden lessen, maar zij moest het wapen schoonmaken. Erg aandachtig was ze er echter niet mee bezig. Haar gedachten gingen via dienstplicht voor de gehele bevolking, dus mannen én vrouwen, naar haar ouderlijk huis dat even buiten de hoofdstad lag. Hoe zou haar moeder het maken? En haar broertjes en zusjes? En haar vader?

Muamar Bekhr-Madrach had het inder tijd maar niks gevonden dat zijn dochter, een vrouw van 20, in het leger moest. Trouwen en kinderen krijgen, dat was de plicht van een vrouw en vervolgens man en kroost te verzorgen. Zonodig 24 uur per dag. Maar ja, hij had ook maar te doen wat het Algemeen Volkscongres, dus de president, wilde. Muamar was erg streng, liet zijn leven door de Koran leiden en dwong zijn ge-

zin dat ook te doen. Als hij tenminste thuis was, want meestal was hij op zakenreis naar het Westen en daardoor kende Lily hem niet zo goed.

Door haar opvoeding schaamde ze zich altijd een beetje voor de gedachte dat ze blij was nog niet getrouwd te zijn. Ze was nu nog een beetje vrij en het huwelijk trok haar helemaal niet aan. Sommige van haar, soms jongere, vriendinnen werden zelfs door hun echtgenoten geslagen. Toch wilde ze nu graag naar huis. Haar familie zien. Misschien was er...

„Nou, Bekhr-Madrach? Is dat ding klaar?” bulderde een stem naast haar. Lily schrok op. Rotsergeant! „J-Jawel”, hakkelde ze. „Nou, zet 'm dan in elkaar en berg 'm op. Hop, hop”.

Verdwaasd staarde Lily naar de krante-foto. Hopen puin waar eerst huizen stonden. De hoofdstad was aangevallen door buitenlandse vliegtuigen. In de bijbehorende tekst werden kreten als 'imperialistische agressie' en 'bloeddorstige duivels' gehanteerd. Woorden die haar niets zeiden. Ze begreep het niet. Waarom kon er geen vrede zijn? Waarom stuurde de president van dat verre, achter de oceaan gelegen land vliegdekschepen hier naar toe om dood en verderf te zaaien? Om te straffen? Maar ze had toch niets misdaan? En ze wist zeker dat er met haar een heleboel mensen onschuldig waren.

Ze zuchtte diep. Wapens. Onderdelen die afzonderlijk niets konden, maar sa-

mengesteld in staat waren tot het vernietigen van levens. En zij had ze schoongemaakt. Waar was ze in Allahs naam mee bezig? Op dat moment zwoer ze een dure eed.

Een demonstratie. Mensen die leuzen schreeuwden marcheerden in optocht door de straten van de hoofdstad. Er was een opstand uitgebroken, want de bevolking pikte het niet langer. Ze verlangde dat de president ophield met zijn vermeende steun aan terroristen. Hadden de vliegtuigen al niet genoeg mensenlevens vernietigd? In een zijstraat werd gevochten tussen demonstranten en legereenheden. Op de daken van de bijbehorende huizen werden intussen posten ingericht, bewapend met mitrailleurs. Onder hen was Lily.

Toen het wapen opgesteld was, keek ze even naar beneden. Er werden stenen gegooid en hoewel de troepen er hard op insloegen, werden ze langzamerhand teruggedrongen. „Richten!” riep de sergeant naast haar dan ook. Gehoorzaam pakte Lily de MAG en richtte. „Vuur!” Het ratelen barstte los, ze zag demonstranten vallen. Gelijktijdig voelde ze de pijnlijke schop van de sergeant. „Schieten, slet!” Kalm zette Lily het wapen neer. „Schiets je nou nog, ja of nee?” brulde de paars aangelopen sergeant.

„Nee.” Bedaard schudde ze haar hoofd.

Miro Koroun  
(echte naam en adres  
bij de redactie bekend)



# De beroepsgroep militairen van Amnesty International

De vorige maand was het 25 jaar geleden dat Amnesty International (AI) werd opgericht. In deze 25 jaar is AI uitgegroeid tot een wereldomvattende organisatie met meer dan 500.000 leden in ongeveer 160 landen.

Desondanks moet worden geconstateerd dat AI weinig bekendheid geniet binnen de krijgsmacht en indien wel, dan wordt zij nogal eens met argusogen bekeken.

Deze constatering is voor de auteurs van dit artikel reden geweest om naar aanleiding van de jubileummaand van AI (de maand mei dus, maar het artikel kwam helaas te laat binnen voor plaatsing in het vorige nummer; red.) bekendheid te geven aan hun activiteiten binnen deze organisatie.

In november 1960 verscheen er in een Engelse krant een bericht over twee Portugese studenten die in een restaurant openlijk een dronk op de vrijheid hadden uitgebracht en daarvoor elk tot zeven jaar gevangenisstraf waren veroordeeld.

Voor de Britse advocaat Peter Benenson was dit de druppel die de emmer deed overlopen.

Op 28 mei 1961 verscheen zijn artikel 'De vergeten gevangenen' in het Britse zondagsblad 'Observer'. Het was de start voor een internationale campagne 'Appeal for Amnesty' die hij met een aantal vrienden voerde. Tengevolge van het succes van deze campagne ontstond in 1962 Amnesty International, er werden groepen opgericht die elk de zorg voor drie gevangenen op zich namen.

Tot het begin van de jaren '70 groeide de beweging gestaag, na 1975 was de groei explosief, niet in de laatste plaats door de toekenning aan AI van de Nobelprijs voor de vrede in 1977.

In Nederland vond de oprichting plaats in 1968, de sectie is een van de grootste ter wereld.

## Wat is AI?

AI is een internationale beweging, die naleving van de mensenrechten nastreeft, die onafhankelijk is van elke regering, politieke partij, ideologie, godsdienstige gezindheid en van elk economisch belang. De activiteiten van de organisatie zijn uitsluitend gericht op gevangenen:

- zij werkt voor de vrijlating van mannen en vrouwen, die vastgehouden worden, waar ook ter wereld, wegens hun overtuiging, huidskleur, sekse, etnische afkomst, taal of geloof, mits zij geen geweld gebruikt of gepropageerd hebben; deze mensen worden **gewetensgevangenen** genoemd;
- zij bepleit eerlijke processen binnen redelijke termijnen, voor **alle politieke gevangenen** en werkt voor politieke gevangenen die zonder aanklacht of proces gevangen zitten;

- zij verzet zich tegen de doodstraf en marteling en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of straf voor **alle gevangenen** zonder uitzondering.

Om haar spreken kracht bij te zetten baseert AI zich op de Universele Verklaring van de rechten van de Mens, die op 10 december 1948 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties werd aangenomen, alsmede op andere internationale en regionale verdragen waarin de rechten van de mens nader werden uitgewerkt.

## Activiteiten

Grondig onderzoek, o.a. door het uitzenden van deskundigen op het gebied van mensenrechten naar het buitenland, is voor AI de eerste stap en vormt de grondslag voor alle activiteiten. De belangrijkste activiteit daarna is het schrijven voor gevangenen. Het Internationaal Secretariaat te Londen geeft aan voor welke gewetensgevangene geschreven kan worden en welke kunnen worden geadopteerd. Hierbij geldt het principe dat nimmer wordt gewerkt voor gevangenen in eigen land.

Het is vanzelfsprekend dat bliksemacties worden georganiseerd voor die gevallen die grote spoed vereisen.

Terwille van de beperking die de omvang van dit artikel vereist is een volledige opsomming van alle activiteiten niet mogelijk.

Toch willen wij niet onvermeld laten dat AI ook materiële ondersteuning verleent aan het gezin van gewetensgevangenen.

## Organisatie

De Nederlandse afdeling van AI bestaat momenteel uit ongeveer:

- 79000 leden en donateurs,
- 90 adoptiegroepen,
- 91 werkgroepen,
- 255 amnestygroepen,
- 6800 actieve groepsleden,
- 17 groepen in oprichting,

en is daarmee de grootste sectie in de wereld.

Vanuit het ledenbestand zijn naast adoptiegroepen ook zg. beroepsgroepen gevormd.

Deze beroepsgroepen werken vanuit hun specifieke beroepskennis aan de handhaving van de mensenrechten.

Op dit ogenblik telt AI-Nederland een zevental beroepsgroepen, te weten van:

- journalisten
- juristen
- medici
- psychiaters/psychologen
- onderwijsgevers
- militairen.

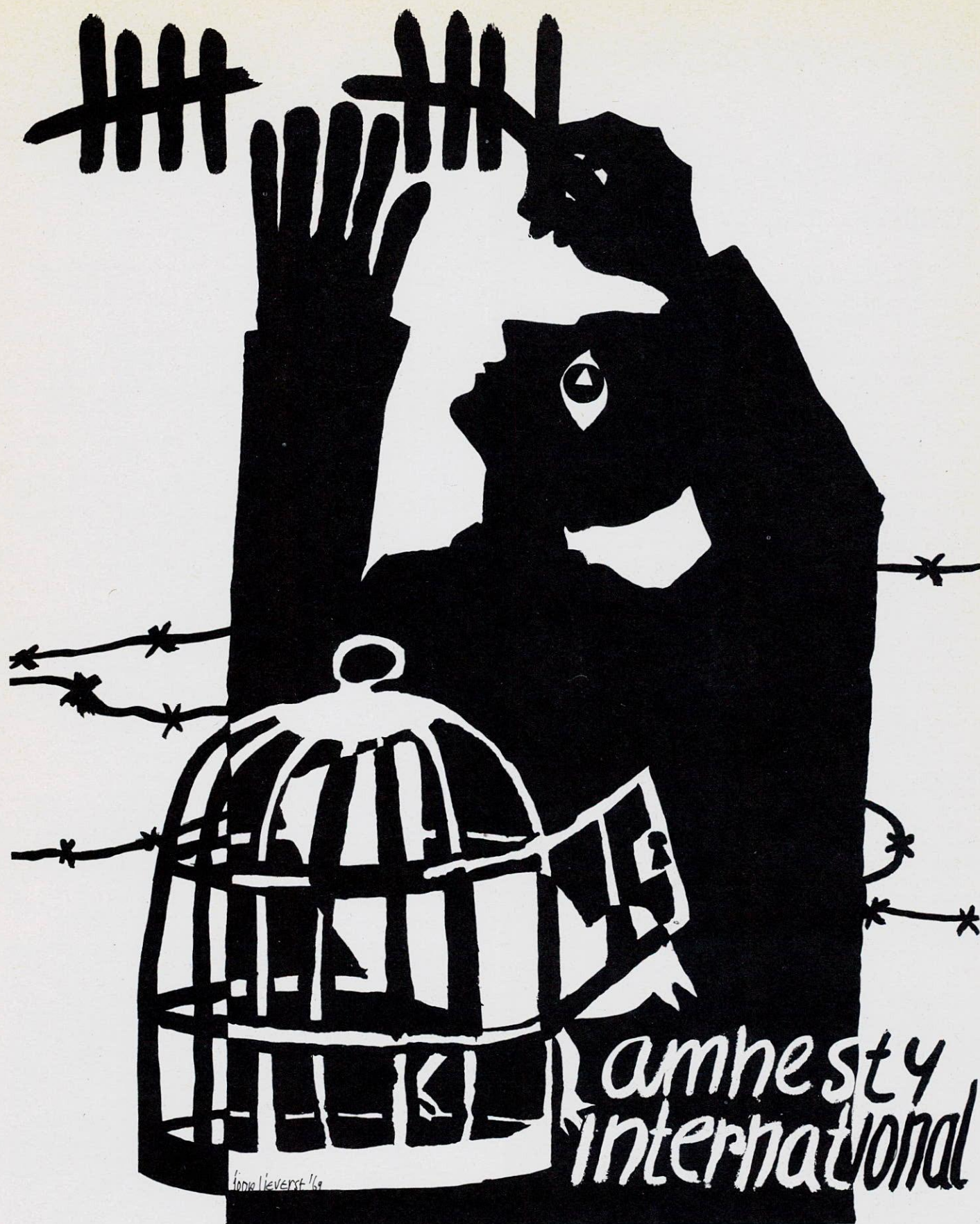
## De beroepsgroep militairen

De beroepsgroep militairen werd opgericht op 1 november 1982 op initiatief van de Schout bij Nacht b.d. D. Backer. De taakstelling van de groep luidt:

Het bevorderen van de binnen Amnesty's werkteerrein vallende mensenrechten door:

- a. Het, zowel nationaal als internationaal, leggen en onderhouden van contacten met geselecteerde militaire organisaties, belangenverenigingen van militairen en individuele beroepsgenoten (**doelgroepen**).
- b. Het verlenen van service aan andere AI-geledingen en het doen van voorstellen aan AI-autoriteiten voor de formele benadering van defensie- en krijgsmachtautoriteiten (**adviesring**).
- c. Het, volgens Amnesty-regels, werken voor militairen die het slachtoffer zijn geworden van schendingen van mensenrechten (**hulp**).  
Uiteraard zetten wij ons regelmatig in voor militairen die in het buitenland als gewetensgevangene in de gevangenis zitten, terwijl wij ook opkomen voor een eerlijke procesvoering t.a.v. gevangenzittende militairen.  
Daar in zeer veel gevallen militairen in het buitenland de vervolgers zijn wijken onze activiteiten wat af van de andere beroepsgroepen. In tegenstelling tot de normale werkwijze van AI, zoals openbaarmaking, mobilisatie van andersdenkenden en van omliggende landen, kortom morele en frontale druk, moeten wij ons meer op een 'oude jongens krentenbrood'-achtige manier tot onze collega's in het buitenland richten, een beroep doende op hun officierscode, eergevoel etc.
- d. Het aansluiten op Amnesty's actieplanning, bliksemacties en wat dies meer zij; dit kan samenvallen met de bovenstaande taken (**acties**).
- e. Het uitvoeren van studies of praktisch gericht onderzoek naar bepaalde militaire aspecten van het Amnesty-werk (**studie**).
- f. Het samenwerken met Amnesty-collega's die beroepsmatig met de politie te maken hebben of met een eventuele Amnesty-beroepsgroep Politie, waarbij samensmelting met zo'n beroepsgroep niet bij voorbaat wordt uitgesloten (**relatie politie**). ▶





► Onze groep telt momenteel 20 leden waarvan sommigen door de aard van hun werkzaamheden tijdelijk verhinderd zijn actief deel te nemen. De samenstelling is als volgt: 6 KLu-, 8 KM- en 6 KL-militairen.

De groep vergadert één keer per maand in Utrecht.

Tot op heden is de belangstelling voor

deze groep voornamelijk gegroeid vanuit de groep officieren. Jammer, want wij zijn van mening dat zich in de beroepsgroep meer onderofficieren zouden moeten bevinden.

Mocht u na lezing van dit artikel belangstelling hebben voor een lidmaatschap van de beroepsgroep of van AI in

het algemeen, dan kunt u zich wenden tot de secretaris van de beroepsgroep militairen:

D. van Riemsdijk  
Keizersgracht 620  
1017 ER Amsterdam  
tel. 020-264436

G. Pors  
Vlootpredikant

B. Petersen  
LTZ.SD.1



# Runaway train

## John Voight doorbreekt image in harde, maar uitstekende rol

John Voight is zo'n acteur die aan kracht en schoonheid wint naarmate hij ouder wordt. Hij is van Oosteuropese afkomst, blond, en heeft een gezicht dat altijd twintig lijkt te blijven. Maar nu, op zijn 47ste, heeft hij met zijn woeste rol in 'Runaway train' bewezen dat hij van dat softe image af wil, dat hij brutaal en bijna dierlijk kan zijn als het verhaal dat vraagt, maar dat hij ook aan zo'n hard personage toch de nuancering weet mee te geven waar hij in andere, meer geciviliseerde rollen altijd al patent op had.

Een Japanner, de beroemde regisseur Akira Kurosawa, schreef het verhaal en een Rus, Andrei Konchalovski regisseerde deze magistrale film, die op het eerste gezicht een razend knap gemaakte avonturenfilm lijkt, maar die bij nadere beschouwing veel meer lagen blijkt te bevatten.

De film begint in een afgrijselijke strafgevangenis in Noord-Amerika, waar Manny (Voight) opgesloten zit voor moord. Hij heeft al tweemaal een uitbraakpoging gedaan, en in een paar bloedige scènes wordt de kijker duidelijk waarom: de directeur van de gevangenis schept er een satanisch plezier in om Manny te treiteren en te vernederen. Ze zijn doodsvijanden van elkaar, omdat Manny's geest niet te breken is. Bij de andere gevangenen is Manny enorm populair. Wanneer hij op een avond een derde uitbraakpoging doet door in een grote wagen met vuile was te kruipen, blijkt een jonge crimineel, die hem op handen draagt, met hem mee te willen. Aanvankelijk wil Manny daar niet van horen, maar Buck dringt aan, dus ze gaan er uiteindelijk samen vandoor. Ze

komen na veel ontberingen (Alaska!) aan bij een station en Manny besluit met Buck om zich in een gereedstaande trein te verstoppen. Op het moment dat de oude machinist de vier enorme locomotieven in beweging zet, wordt hij getroffen door een hartaanval. Hij kan nog net van de trein springen, waarna het gevaarte zich met steeds grotere snelheid een weg baant, diep de bevroren velden in. Aanvankelijk hebben de twee gevangenen niet in de gaten dat ze in feite weer als ratten in de val zitten, maar als een jong meisje, het hulpje van de rangeerder uiteindelijk in hun loc arriveert en vertelt wat er aan de hand is, beseffen ze hun wanhopige situatie. Erger wordt het allemaal nog, wanneer ze ontdekken dat hun trein wordt achtervolgd door een helicopter met aan boord de gevangenisdirecteur. Manny, die niets meer te verliezen heeft, weet de man aan een buis in de cabine van de locomotief vast te klinken met een van z'n eigen handboeien, en de beide mannen daveren op die manier een zekere dood tegemoet. Voor de jonge volgeling van Manny en het meis-

je blijkt er op 't laatste moment redding in zicht te zijn...

„In de trein kun je alles zien wat je zelf wilt“, aldus regisseur Konchalovski, „sommige mensen zien hem als symbool voor een gevangenis, omdat de beide mannen er net zo min uit kunnen ontsnappen als doorgaans uit een werkelijke gevangenis. Anderen zien hem als symbool van de vrijheid, juist omdat de mannen onbereikbaar zijn voor de buitenwereld die hen weer achter tralies wil zien. Weer anderen zien de trein als symbool van de moderne maatschappij, die ook onherroepelijk op haar ondergang afstormt, en ook door niemand te stoppen is.“

John Voight, die persoonlijk heeft gezorgd dat Konchalovski naar Amerika kwam, en die menige lans voor de talentvolle Rus heeft gebroken, speelt de rol van Manny werkelijk adembenemend. Hij lijkt een gevoelloos beest (zijn mooie gezicht moest ruwer en lelijker worden gemaakt, om zijn rol geloofwaardig te kunnen spelen), maar in een geëmotioneerde monoloog tegen de jonge Buck krijgt de kijker opeens een glimp te zien van wat een dergelijke ontspoorde man diep van binnen van het leven vindt. Zelf omschreef Voight de figuur van Manny door middel van een citaat van de beroemde Oscar Wild, die zei: 'Alles wat ziek en beschadigd is in een mens, komt tot wasdom binnen de vier muren van een gevangenis'. Om zich op zijn rol voor te bereiden, bracht Voight een aantal maanden door in de beroemde gevangenis van San Quentin. Het knappe van de rol die Voight speelt is, dat je als kijker aan het eind van de film toch sympathie voor de woeste hoofdpersoon hebt gekregen, en een intense hekel aan de gevangenisdirecteur, die dan zogenaamd aan de goede kant van de streep staat. Manny sterft als een held, zijn vijand als een jankend kind. Een indrukwekkend kijkspel, technisch volmaakt, en met een heleboel stof tot nadenken.

Leo van Opzeeland



Twee maal John Voight in de uitermate spannende film 'Runaway train'



# film nieuws

## Fool for love

Sam Shepard is een veelzijdig man. Hij geldt in Amerika als een van de meest talentvolle toneelschrijvers, en hij heeft ook al een aantal filmscenario's op zijn naam staan, of meegewerkt aan beroemde succesfilms (b.v. 'Paris, Texas' waarvoor hij samen met regisseur Wim Wenders het script schreef). Daarnaast is hij een uitstekend acteur: hij was samen met zijn vriendin Jessica Lange te zien in 'Frances', hij speelde in 'Raggedy man', hij heeft een belangrijke rol in 'The right stuff', en nu weer maakt hij grote indruk in 'Fool for love', een film die door Robert Altman werd geregisseerd, en waarvoor Shepard ook het



Sam Shepard en Kim Basinger in 'Fool for love'

scenario schreef naar zijn eigen toneelstuk. 'Fool for love' gaat over een man en een meisje, die in de loop van het verhaal dezelfde vader blijken te hebben. Daar kwamen ze pas achter, toen ze als tieners inmiddels hevig verliefd op elkaar geworden waren. De vader had jarenlang gependeld tussen twee gezinnen, en de ene echtgenote wist van het bestaan van de andere niets af. Als ze eenmaal volwassen zijn, beseffen de twee de onmogelijkheid van hun relatie, maar tegelijkertijd kunnen ze niet buiten elkaar. Het decor waartegen hun emotionele uitbarstingen gestalte krijgen, wordt gevormd door een morsig motel, waar zich eenzelfde situatie op een ander niveau afspeelt. Heel geraffineerd wordt de draad van het verhaal gevolgd, en op de juiste momenten wordt de spanning gebroken door het inlassen van één komische figuur. Prachtig acteerwerk van Sam Shepard en tegenspeelster Kim Basinger, een soort Amerikaanse Brigitte Bardot om te zien, maar met een heleboel meer talent. Harry Dean Stanton, die in 'Paris, Texas' zo'n schitterende hoofdrol speelde, weet ook in 'Fool for love' die on-

grijpbare sfeer te treffen als de oude vader, die zich distantieert van z'n verleden en de beide gelieven afstandelijk en geamuseerd gadeslaat. Heel Amerikaans, maar dan in de allerbeste zin van het woord, deze film.

## The Delta force

Ook heel Amerikaans, maar dan echter in de meest slechte zin van dat woord, is de produktie 'The Delta force'. Een uit de onafgebroken stoet propagandistische films die de laatste tijd uit Amerika de wereld over wordt gestuurd, en waarin Amerika zonder uitzondering als onoverwinnelijke natie wordt afgeschilderd, de politie-agent van de wereld, die wel eens even zorgt dat alles op rolletjes loopt. In dit geval is alles gesitueerd rond een vliegtuigkaping. Terroristen bedreigen de onschuldige bemanning, en als ze ontdekken dat er Joden aan boord zijn, ruiken ze helemaal bloed: de stewardess wordt gedwongen alle mensen met een Joods paspoort apart te zetten. Zij krijgen een speciale behandeling. Royaal ruimte voor een paar stuitende scènes, waarbij Hanna Schygulla als Duitse stewardess, die om die reden moeite heeft met



Hanna Schygulla in 'The Delta force'

het schiften van de Joodse passagiers, wel een deprimerend dieptepunt vormt. Was Hanna Schygulla niet die prachtige actrice, die ooit in alle films van wijlen Rainer Werner Fassbinder speelde? Ja, inderdaad. Zo blijkt maar weer dat iedereen voor geld te koop is. Want ze kan de rol om geen enkele andere reden hebben geaccepteerd, dan om een immense berg Amerikaanse dollars. Waar moet dat heen? Chuck Norris is de grote held in deze gevaarlijke film, met Lee Marvin als goede tweede. Er wordt meedogenloos vermoord en opgeblazen, maar natuurlijk klaart het Amerikaanse groepje commando's dit karwei moeiteloos. En Reagan maar doen alsof

wereldvrede zijn hoogste ideaal is... Regie was van de grote baas Menahem Golan zelf, onder de acteurs en actrices o.a. Shelley Winters, George Kennedy en Robert Vaughn. Bah!

## Creator

Gelukkig is er dan ook nog zo'n film als 'Creator' van Ivan Passar, een in alle opzichten geslaagde komedie, waarin tegelijkertijd toch ook een paar filosofische noten worden gekraakt. Peter



Peter O'Toole en Vincent Spano in 'Creator'

O'Toole speelt een ietwat geschifte scheikundige, die probeert uit een cel van zijn overleden vrouw een nieuw schepsel te creëren dat haar evenbeeld moet worden, omdat hij na al die jaren nog steeds niet kan accepteren dat ze dood is. Op een dag krijgt hij een student bij zich, die hij inwijdt in de geheimen van zijn experiment. De jongeman heeft diepe bewondering voor zijn prof, die hem bovendien de naam van een meisje toespeelt, waar de student verliefd op is. 't Raakt dik aan, maar dan krijgt het arme kind een hersenbloeding en dreigt te sterven. De directe concurrent van de professor adviseert de ouders van het meisje, om de beademingsapparatuur stop te zetten, maar de jongen is door zijn mentor geïnstrueerd en weet te bereiken dat hij 24 uur de tijd krijgt om zijn vriendin terug te halen uit de dood. Dan heeft de professor zelf inmiddels, via de directe aanpak van een jonge studente die weer verliefd op hem geworden is, begrepen dat leven en dood niet met elkaar te verenigen zijn. Hij gooit de cel van zijn overleden vrouw in zee, en wordt op zijn oude dag nog vrolijk vader. Een werkelijk heel origineel gegeven, perfect en consequent uitgewerkt en subliem gespeeld. Leuk, dat zo iets af en toe, als een pareltje, opduikt uit de stortvloed van B, C en D films.

L.v.O.

één videotheek heeft in het  
weekendpakket horror-  
porno-oorlog sinds kort ook  
EGO



# Stel je voor...

## ... er komt oorlog en niemand gaat er naar toe

Dat kan dus niet. Tenminste niet zoals wij meestal tegen oorlog aankijken. Oorlogen als botsingen van verschillende groepen mensen die elkaar met geweld te lijf gaan. Wanneer je dan zegt: er is oorlog, maar er gaat niemand naar toe, dan is dat een onmogelijkheid. In die uitspraak lost het tweede deel het eerste deel op. Puur logisch redenerend betekent zo'n uitspraak dus helemaal niets.

Maar nu wordt zo'n uitspraak wel gedaan en er wordt zelfs een poster van gemaakt. Er zit dus meer achter dan enkel een onnozele uitspraak. Hoe kun je als lezer nu tegen zo'n gezegde aankijken?

1) Je ziet er een oproep in van anti-militaristen of van wereldvreemde pacifisten om dienst te weigeren. Of om thuis te blijven wanneer er een oproep in de bus valt wegens oorlogsdreiging. Een oproep op de poster om je lotgenoten in de steek te laten als ze jouw hulp dringend nodig hebben.

2) Je ziet er een ideaal toekomstbeeld in. Een situatie waarin mensen nooit meer in aanraking zullen komen met oorlogsgeweld. Omdat je dat zelf waarschijnlijk niet zult meemaken, plaats je dat in de toekomst. En dat symboliseer

je met een kind dat zelfs geen bescherming van kleren nodig heeft.

In het eerste geval komen de gedachten voort uit woede en angst, in het tweede uit hoopvolle verwachting. Het gaat om de tegenstelling tussen de bestaande negatieve toestand en de verwachting van iets positiefs in de toekomst.

### Zien wat je denkt te zien

In eenzelfde uitspraak kunnen mensen dus heel verschillende dingen lezen. En wie zou er dan gelijk hebben? Ik denk dat die vraag niet zo interessant is. Het gaat er mij nu niet om wie er gelijk heeft; belangrijker is het om te achterhalen waarom mensen er zo verschillend tegen aan kunnen kijken. Door de uitleg die iemand geeft, leer je die mens

beter kennen. Iedereen kijkt met z'n eigen ogen, normen en waarden naar de wereld om zich heen. Ieder legt de dingen op haar eigen manier uit. Freud zag bijvoorbeeld seksuele driften als belangrijkste redenen voor menselijk handelen. Dat is heel leuk weergegeven in de tekening op deze bladzijde.

Er valt niet aan te ontkomen dat mensen in dezelfde uitspraak verschillende dingen kunnen lezen. Zo kun je in een andere tekening een oudere vrouw zien met een grote neus en een jonge vrouw met een kleine neus. Ze zitten er allebei in. 't Is maar net waar je oog op gefixeerd is.

En zo is het met normen en waarden ook. De militarist zal zeggen dat het ontbreken van oorlogsgeweld is te danken aan de mogelijkheid om met legers te kunnen reageren op geweld. De anti-militarist zal zeggen dat er nooit een eind aan al het oorlogsgeweld zal komen zolang er legers bestaan. Zouden ze beiden gelijk kunnen hebben?

Wim Reinders

## WHAT'S ON A MAN'S MIND





**Stel je voor  
er komt oorlog  
en niemand  
gaat er  
naar  
toe**





# Wedloop om de geest

Een nieuwe wedstrijd tussen de supermachten Rusland en Amerika? Waarschijnlijk wel! Maar de auteurs van 'Wedloop om de geest', Russel Targ & Keith Harary, willen vooral de nadruk leggen op het feit, dat ieder mens het aangeboren vermogen heeft tot buitenzintuigelijke waarneming en andere paranormale begaafdheden. Zij spreken daarbij de wens uit dat 'gewone mensen' de uitdaging durven aannemen om deze vermogens bij zichzelf te ontwikkelen.

Het is een grote verdienste van deze auteurs, dat zij erin geslaagd zijn paranormale verschijnselen te ontdoen van het bovennatuurlijke of spookachtige waas dat er voor velen nog altijd omheen ligt.

In het voorwoord wordt een duidelijke uitleg gegeven over wat we onder paranormale verschijnselen moeten verstaan. De meeste nadruk wordt echter gelegd op de buitenzintuigelijke waarneming.

## Amerikaans en Russisch onderzoek

De regering van de Verenigde Staten stopt al meer dan tien jaar vele miljoenen in onderzoekprogramma's. Doel daarbij is technieken te onderzoeken om nauwkeurigheid en betrouwbaarheid te verhogen bij waarneming op afstand. Dit houdt in dat mensen plaatsen, gebeurtenissen en objecten kunnen beschrijven die niet door de ons bekende zintuigen kunnen worden waargenomen.

Ook de Sowjet-Unie heeft officieel dergelijke onderzoeken gesteund, al vanaf de jaren twintig. Volgens de auteurs is het hoofddoel van de Russen om langs paranormale weg veranderingen tot stand te brengen in het gedrag van mensen en dieren die op grote afstand vertoeven; de zogenaamde hypnotische gedragsbeïnvloeding op afstand.

Een groot gedeelte van dit eerste deel van het boek wordt in beslag genomen door beschrijvingen van allerlei experimenten op het gebied van de buitenzintuigelijke waarneming in de Verenigde Staten. Het wordt nauwkeurig en zakelijk beschreven. En het resultaat ervan is dat je er als lezer zeer nuchter tegenover komt te staan. Dit komt vooral door het feit dat de proefpersonen in Amerika allemaal gewone mensen zijn, die nog nooit eerder buitenzintuigelijke waarnemingen hadden ondervonden. Tijdens het experiment kwamen deze vermogens naar boven.

De gegevens over het Russische onderzoek zijn wat minder uitgebreid, door-

Het nut van de parapsychologie voor het individu in het dagelijks leven en de mogelijke toepassing ervan in de strijd tussen Oost en West.

## WEDLOOP OM DE GEEST

Russel Targ & Keith Harary

dat er minder materiaal bekend is. Het is wel bekend dat de Russen voor hun experimenten altijd personen inschakelen, van wie bekend is dat ze opvallend paranormaal begaafd zijn. De Russen waren vooral verbaasd dat hun Amerikaanse collega's onderzoek verrichten met gewone mensen. De Amerikanen waren op hun beurt weer verbaasd door de vraag die de Russen stelden, namelijk: „Wat doen jullie om te voorkomen dat de proefpersonen tijdens de experimenten in elkaar storten of gek worden?”

Het antwoord was simpel. Niemand stort in elkaar en niemand wordt gek. De proefpersonen vinden het doorgaans een zeer prettige ervaring en hebben er in hun dagelijks leven zelfs nut van.

In dit boek wordt de indruk gewekt dat de Russen paranormale begaafdheden meer exclusief willen houden. Dat zou

dan het gevaar met zich meebrengen dat het misbruikt kan worden als machtsmiddel.

Bij de Amerikanen (in ieder geval bij de auteurs) zou het meer de bedoeling zijn om het paranormale normaal te maken. Als lezer van het boek kun je inderdaad konkluderen dat het een gewone zaak is om op afstand dingen waar te nemen, die je onmogelijk met je ogen kunt zien. Het is geen cultus, geen religie, het zijn gewone feiten.

## Wie houdt zich met uw geest bezig?

Veel mensen zijn in hun onderbewustzijn negatief beïnvloed door allerlei fabeltjes over 'het paranormale'. Het volgende kan daar de oorzaak van zijn.

Tot in de achttiende eeuw zijn duizenden mannen en vrouwen door de kerk terecht gesteld als heks. Alles wat paranormaal was, was immers het werk van de duivel.

En vandaag nog proberen sekteleiders, meesters en goeroes via hun eigen paranormale begaafdheid mensen hun wil op te leggen. Vaak is er sprake van bedrog. Het meest ongelukkige voorbeeld hiervan is het drama met The Peoples Temple. Jim Jones wist zijn volgelingen ervan te overtuigen dat hij de vleesgeworden God was en op zijn bevel pleegde men en masse zelfmoord. Zijn macht ontleende hij aan zogenaamde paranormale begaafdheid.

Mensen worden slecht voorgelicht, zodat zij het echte niet van het onechte kunnen onderscheiden. De pers, films, tv en boeken dragen er helaas toe bij dat het een wazig, spookachtig, angstig en bovennatuurlijk gebeuren is, dat bovendien altijd ongunstige gevolgen heeft. Er is altijd iets gek aan de hand met een persoon die paranormaal begaafd is. Een hardnekkige voorstelling van zaken, die de auteurs proberen te ontmantelen aan de hand van besprekingen van boeken, films en persartikelen.

## In het dagelijks leven

In het laatste deel wordt de lezer een nuchtere handleiding aangereikt om zelf de vermogens (en iedereen heeft die) te ontwikkelen. Kleine, eenvoudige proeven, die voor iedereen uit te proberen zijn. Naast het dagelijks nut dat je ervan kunt hebben, is het eveneens van belang dat je meer kans hebt om baas te blijven over je eigen geest.

Bovendien ben je niet meer zo gauw onder de indruk van de paranormale begaafdheid van een ander.

**Paranormaal:** het is heel gewoon en niemand kan of mag daar bijzondere rechten aan ontnemen.

Ellen Broshuis

Russel Targ en Keith Harary: *Wedloop om de geest* verscheen als Beterback (330 blz.) bij Bruna te Utrecht. Prijs f 34,50.



# De Groene Klapper

## De klussenman in een andere adressengids

Je houdt het eigenlijk niet voor mogelijk wat er in ons land allemaal te beleven is. In Vriezenveen is er het Nederlands Instituut van Aardworm-Culturen. Daar zijn boeken en handleidingen te krijgen over het kleinschalig kweken van aardwormen voor eigen gebruik. In Pieterzijl ligt de camping Mevrouw Zelf, een speciale vrouwenkampeerplaats. De Stichting Dread in Maastricht geeft informatie over en organiseert evenementen rond roots-rasta-reggae muziek.

In Kielwindeweer (ergens in Groningen) is er de Stichting Shanti. Die exploiteert een biologisch-dynamisch zaadteeltbedrijf voor groente-, kruiden- en bloemzaden. En de Eerste Nederlandse Scharrelvarkenshouderij staat in Velden.

Al deze bedrijfjes en instellingen staan in de Groene Klapper 86/87. Het is 'een andere adressengids' uitgegeven door de Stichting MeMo te Amsterdam.

### Mens- en milieuvriendelijk

Dat MeMo staat voor mens- en milieuvriendelijk ondernemen. Het gaat vaak om heel kleine bedrijfjes die met veel moeite het hoofd boven water proberen te houden. Doel van die bedrijfjes is uiteraard de medewerkers een inkomen te verschaffen. Er moet brood op tafel komen.

Maar tegelijkertijd hebben de MeMo-bedrijven oog voor een vredige, schone en meer rechtvaardige samenleving. Zo'n invalshoek maakt het bedrijfsgebeuren er vaak niet gemakkelijker op. Alleen al omdat de concurrentie op de vrije markt het met een aantal zaken (het verantwoord omgaan met energie en afvalstoffen bijvoorbeeld) soms niet zo nauw neemt. De bedrijfsresultaten staan ook onder druk, omdat er niet alleen gedaan, maar ook veel gepraat en gedacht wordt.

Waarom doen we het zo en niet anders? Kiezen we wel echt de goede invalshoek? Is de arbeidsvreugde wel zo goed als we die zouden wensen? Een en ander kost tijd en geld. En dat laatste blijft toch belangrijk, want ook de MeMo-bedrijven moeten huur betalen, de gas- en elektriciteitsrekening voldoen, sociale premies afdragen enz.

### Praktisch gericht

De voorbeelden bovenin dit stukje zijn maar een aantal min of meer bizarre uitschieters uit het MeMo-gebeuren. Meestal gaat het om gewone en vooral praktisch gerichte bedrijfjes. Vaak maken ze producten of verschaffen ze diensten, die anderen in het bedrijfsleven laten liggen. Het gaat dan om klussenbedrijven overal in het land, goed voor hulp en bijstand in al die gevallen waarin bejaarden, invaliden en minder

en meer draagkrachtigen omhoog zitten met een gebroken ruit, een verstopte wc, een slecht sluitende deur, een kapotte klok enz. Daarnaast zijn er veel kringloopbedrijven waar je je oude spullen kwijt kunt. Het gaat daarbij om kleding, maar ook om bijvoorbeeld meubels en ander huisraad. Maar in het MeMo-circuit zitten ook tal van kaasmakerijen, molenaars, brood- en banketbakkers, natuurvoedingswinkels enz. In de grafische sector zijn er de kleine drukkerijen, de boekbinders, de kleine uitgevers enz. In zekere zin in opkomst zijn de bedrijfsadviesburo's, de verzekerings- en administratieburo's en de instellingen die zich bezighouden met bijvoorbeeld cursussen, opleidingen en werkprojecten. De bonte wereld van de kleinschaligheid kan uiteraard ook niet zonder sectoren als gezondheidszorg, kunst en cultuur, reizen en horeca. In de Groene Klapper 86/87 zijn ze allemaal te vinden.

Het opzetten van een MeMo-bedrijf is zeker geen kleinigheid. Er is doorzet-



De Groene Klapper 86/87 wordt uitgegeven door de Stichting MeMo, Damrak 37, 1012 LK Amsterdam, tel. 020-268294. De gids geeft ruim 1700 adressen van bedrijven, organisaties en personen die op een of andere wijze bezig zijn met kleinschaligheid, een menselijke samenleving en arbeidstructuur, natuurbewoud en eerlijke, deugdelijke producten. Het geheel geeft een beeld van het werk van vele duizenden mensen, die iedere dag weer laten zien dat het 'anders' kan. De gids (222 blz.) is te verkrijgen door overschrijving van f 12,50 (incl. porto) op postbanknummer 275.000 t.n.v. Stichting MeMo te Amsterdam o.v.v. Groene Klapper 86/87.

tingsvermogen voor nodig en ja, dat ook, ondernemingsgeest. Veelal gaat het om jonge mensen die niet bereid zijn om zich in de vaak zo grootschalige maatschappij te laten onderdompelen, maar zelf de vaak niet eenvoudige weg van het kleine ondernemerschap gaan. Maar wel met een ondernemerschap dat een eigen type vragen stelt. Wat betekent mijn handelen voor het milieu, voor de gezondheid van mensen? Welke verantwoordelijkheid heb ik tegenover mijn afnemers? Hoe gaan de medewerk(st)ers in het bedrijf met elkaar om? Is er één baas of is er een gedeelde verantwoordelijkheid, met alle risico's die overleg en inspraak nu eenmaal voor het vlot verloop van het bedrijfsgebeuren in zich houdt?

### Zelf aanpakken

Het spreekt vanzelf dat met name jongeren zich tot de MeMo-gedachte aangesproken voelen. Ze zijn vaak nog niet met hand en tand gebonden aan allerlei zaken die de persoonlijke vrijheid toch een beetje beperken: een vaste relatie, kinderen, een hypotheek op het eigen huis enz. Zij zijn ook nog niet aangestoken door het groeisyndroom, dat de economie als vanouds teistert: alles moet groter, beter, mooier, verder. Een grote mate van idealisme, het geloof dat het allemaal anders kan, is onverbreekelijk aan jongeren verbonden. Vanzelfsprekend moet dat zo blijven. En als het praktisch kan worden ingevuld des te beter.

Overigens zijn er ook heel wat MeMomen die doodgewoon geen andere keus hebben. Het gaat dan om schoolverlaters of jonge werklozen op welk niveau dan ook, die niet aan de slag komen en toch vooruit willen met hun leven. Via het MeMo-gebeuren ontworstelen ze zich aan het dreigend moeras van de verveling. Ze pakken zelf aan als ze door anderen daar niet toe in de gelegenheid worden gesteld. En het leidt, dat blijkt wel uit de Groene Klapper, tot vaak opmerkelijke resultaten.

Frits Maas



# Terrorisme en kerncentrales

## Geen militaire maar politieke oplossingen vereist

Een gedenkwaardige periode, de maand tussen 14 april en 14 mei. Op indringende manier werden we geconfronteerd met algemene, internationale verschijnselen waar je als eenvoudig burger, ook in een democratie, weinig tegen kunt doen. Maar waar ook grote mogelijkheden weinig weer tegen hebben.

In het begin van de genoemde periode, in de nacht van 14 op 15 april, vielen de VS Libië aan. Doel was, de leiding van dit land duidelijk te maken dat ze er beter aan doet om geen steun meer te verlenen aan terroristen. Een totaal nutteloze poging om dit doel te bereiken, zoals duidelijk wordt wanneer je de kranten leest. Nog steeds worden overal ter wereld terreurdaden gepleegd, in het Midden-Oosten, in Zuid-Amerika, in West-Europa, in Afrika.

### Terrorisme

Terrorisme is een kwaad, dat zich juist door zijn aard moeilijk met militaire middelen laat bestrijden. Bijna iedereen is immers in staat om, bijvoorbeeld, een molotov-cocktail te maken, deze

een gebouw of een voertuig binnen te gooien en dan, als het helse tuig zijn effect heeft gehad, een brief te posten aan een krant of een ander medium en de aanslag, onder het mom van een politiek streven, op te eisen. Tegen dergelijke daden kun je niet, zoals de VS blijkbaar menen, optreden met vliegdekschepen en bommenwerpers. Dan raak je weliswaar alles (bijna alles) wat je raken wilt, maar niet die ene terrorist die nu juist een tijdbommetje ter grootte van een zeepdoosje aan boord van een vliegtuig heeft weten te smokkelen. Terroristen zijn, bijna letterlijk, ongrijpbaar.

### Kerncentrales

Ook ongrijpbaar is radio-actieve stra-

ling. Veertien dagen na de gebeurtenissen in Libië kregen we daar mee te maken, na de ontploffingen in een kerncentrale te Tsjernobyl, in de Sovjet-Unie. Er is, wat betreft ongelukken met kernenergie, een verschil met terrorisme. In het algemeen is goed aan te wijzen waar het ongeluk gebeurd is, en wat er daar is fout gegaan. Maar de effecten zijn zo goed als dezelfde als die van terreur. Ze slaan toe op plaatsen en momenten waar je die niet verwacht. Of had iemand in Nederland, op koninginnedag, voorzien dat een week later een graasverbod zou worden uitgevaardigd voor melkgevend koeien? Of dat we niet meer van onze in theorie oergezonde spinazie zouden mogen eten? Niemand.

### Overeenkomsten

De overeenkomst tussen terreur en ongecontroleerde verspreiding van schadelijke stoffen uit kerncentrales zal duidelijk zijn. Je weet niet wanneer het ver-





schijnsel zich zal voordoen, en je kunt je er niet of nauwelijks tegen wapenen. Die gedachte moet vooral op diverse ministeries van Defensie onaangename prikkels veroorzaken. Het blijkt dat er mogelijkheden zijn mensen angst aan te jagen, uiteindelijk misschien zelfs onder de duim te krijgen, die helemaal niet te weerstaan zijn met de militaire verdedigingsmiddelen zoals we die tot op heden kennen. En wat dan voor kerncentrales geldt, geldt natuurlijk ook voor kernwapens en hun gevolgen – de radio-actieve fall-out.

We hebben te maken met al dan niet opzettelijk veroorzaakte effecten waarvan niemand het optreden kan voorspellen of berekenen. Op welk moment zullen terroristen een schip kapen, een gebouw opblazen, een vliegtuig laten neerstorten, vanaf een motorfiets een politieman doodschieten? Niemand weet het. Het enige verweer dat je uiteindelijk hebt is, hoe belachelijk het ook klinkt, je in de kelder verschuilen en zo je leven, vol van achtervolgingswaanzin en pure angst, uit te leven. Precies zoals je dat zult moeten doen wanneer je verneemt dat, door welke oorzaak ook, je leefmilieu wordt besmet met radio-actieve stoffen. Het verschijnsel treedt op zonder aanzien des persoons en zonder dat je er individueel invloed op kunt uitoefenen.

## Politieke oplossingen

Het interessante is, dat beide verschijnselen toch in zekere mate kunnen worden ingeperkt door eenzelfde oplossing. Terrorisme namelijk treedt vooral op, wanneer bepaalde extreme politieke groepen absoluut geen aansluiting meer (denken te) kunnen krijgen met de hoofdstroom van de politiek. Of wanneer ze daarvan uitgesloten worden en daarom naar geweld grijpen. Veel terreur kan worden voorkomen door het scheppen van middelen om mensen aan de politieke besluitvorming te laten deelnemen. Dat geldt voor Palestijnse terreur zowel als voor de Rode Brigades in Italië. Politieke oplossingen dus, en geen militaire. Voor dat andere ongrijpbare verschijnsel geldt in feite hetzelfde, zij het natuurlijk dat ter bestrijding van ongewilde radioactiviteit al helemaal geen militaire middelen helpen. Het enige dat daar helpt is echter ook een betere werking van de politiek, namelijk als middel tot controle van het bestuur. Als er in Tsjernobyl, en in de weken daarna iets duidelijk is geworden is het wel, dat een gebrek aan openheid en controle de effecten van een nucleaire ramp eerder vergroten dan verkleinen. Zoals een gebrek aan democratische uitingsmiddelen het bestaan van terrorisme eerder vergroot dan verkleint. Er is, om kort te gaan, meer dat ons bedreigt dan een vijandelijk kanon. En er moet iets anders tegenover staan dan een eigen kanon.

Jan Stoof

## ET

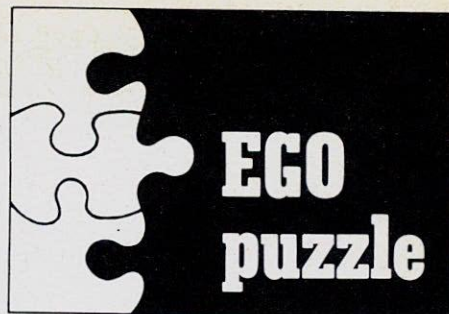
*Een paar jaar geleden draaide er een film die ET als titel had. De afkorting van Extra Terrestrial, oftewel buitenaards. Dat ging over een wezentje dat per vergissing op aarde was achtergelaten, heimwee kreeg naar het buitenaardse en tenslotte weer van de aarde verdween.*

*Al vele jaren zijn wetenschappers en industriëlen in de militaire sektor bezig met ET. In dit geval is het de afkorting van Emerging Technologies, opduikende technologieën. De geleerden vinden steeds weer betere dingen uit om in de toekomst oorlog te voeren. Vliegtuigen zijn dan onbemand, tanks werken via afstandsbediening. Kunstmatige zintuigen (sensoren) nemen waar, computers regelen een groot deel van de oorlog. De oorlog wordt gerobotiseerd door ET, aldus de hoogste generaal in Nederland.*

*Het begint er steeds meer op te lijken dat een goed betaald deel van de mensheid het mogelijk wil maken om een ander deel zo snel mogelijk om zeep te helpen. Daar is ET goed voor.*

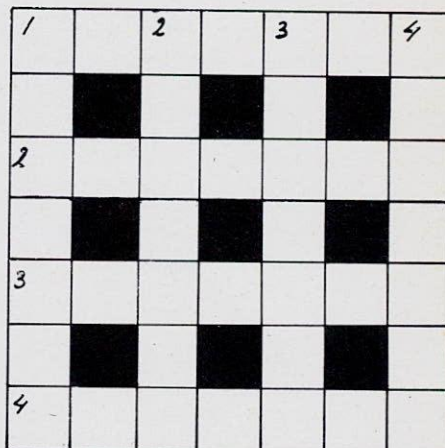
*Ik voel me daar helemaal niet lekker bij. Voor mij zijn ze gek geworden, de mensen die aan ET werken. Ik ga me steeds meer dat kwetsbare wezentje uit de film ET voelen. Het verschil tussen ons beiden is dat die ander van de aarde weg wilde, terwijl ik op de aarde wil blijven, maar dat kan alleen maar met minder van die idiote ET.*

Wim Reinders



De oplossing van de puzzle in het mei-nummer – drie horizontaal en vertikaal gelijke woorden – luidt: minimum, hinkend, tuinhek.

Hieronder eenzelfde puzzle, waarbij horizontaal en vertikaal vier dezelfde woorden dienen te worden ingevuld. De omschrijvingen luiden: 1. nat wakker-makertje, 2. rakelings lang iets bewegen, 3. vrucht, 4. dansgelegenheid.



Geloven en weten zijn twee rails die evenwijdig lopen en elkaar nooit ontmoeten, behalve bij het kind.

Godfried Bomans

Elk jaar ontvangen de lezers van EGO bij het decembernummer een jaarboekje van de dienst humanistisch geestelijke verzorging bij de krijgsmacht. Dat was eind 1985 de cartoonbundel 'Paraat per Prent', een selectie van meer dan dertig tekeningen uit de honderden die Willy Lohmann in bijna twintig jaar voor EGO maakte.

De prenten werden voorafgegaan door een vraaggesprek, dat de samenstellers van de bundel, Wim Heij en Frank Spoelstra, met de tekenaar hadden.

Voor wie zojuist is opgekomen in militaire dienst, of wie anderszins dit boekje niet heeft ontvangen maar wel geïnteresseerd is, zijn nog exemplaren beschikbaar (zolang de voorraad strekt); bij de dichtstbijzijnde raadsman/vrouw of via een kaartje of telefoontje aan het Bureau Hoofdraadsman.

## Paraat per Prent





# Gilbert Bécaud

Gilbert Bécaud, een begrip in de wereld van het Franse chanson. Al meer dan dertig jaar weet hij een zeer gemêleerd internationaal publiek te boeien. Voor de ouderen is het een bekende naam, maar ook jongeren weet hij massaal te trekken. Gilbert Bécaud is niet alleen een fameuze zanger, maar ook een zeer verdienstelijk cabaretier, toneel- en operaspeler. Hij is tevens componist, dichter en tekstschrijver. Een zeer veelzijdig artiest, die ook eens de volle aandacht in EGO verdient.

Gilbert Bécaud werd op 24 oktober 1927 in Toulon geboren. Bij de burgerlijke stand werd hij ingeschreven onder de naam François Silly. Op 15-jarige leeftijd de eerste stappen op de muzikale ladder: een studie aan het conservatorium van Nice. Om zijn studie voort te zetten verhuisde hij naar Parijs. Hij was niet van plan zanger te worden, maar om zijn vriendin een etentje aan te kunnen bieden verzamelde hij het geld door in een bistro te gaan zingen.

De grote doorbraak komt in 1953 als de jonge generatie zangers de mogelijkheid krijgt om in het Olympia (de droom van iedere artiest) op te treden. Bécaud is één van hen en zijn succes is overrompelend en het vooral jonge publiek draagt hem op handen.

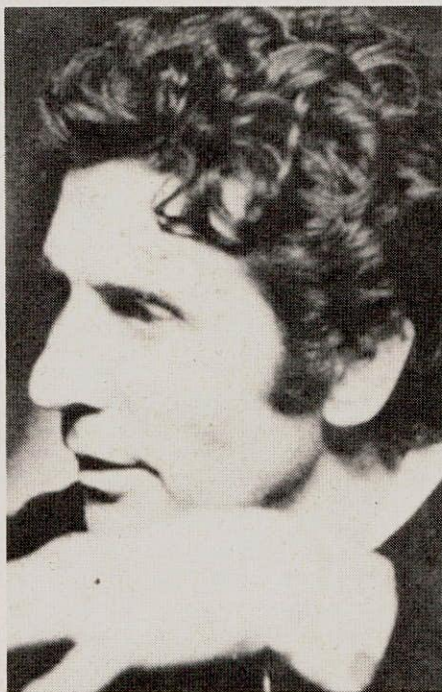
Maar hij blijft niet binnen de grenzen van Frankrijk. Enkele van zijn chansons heeft Bécaud vertaald voor 't Engelse taalgebied. Kerstnacht 1973 wordt zijn chanson 'L'Enfant et l'étoile' via televisie over de hele wereld uitgezonden.

## Nathalie

Gilbert Bécaud wist en weet nog steeds de gevoelige snaar in de zielen van de mensen te raken. Zijn liedjes gaan vaak over de meest simpele onderwerpen. Bécaud vertelt in zijn liedjes over de waarde van een herinnering, een ontmoeting, een voorbijgaande vriendschap, over landstreken waar hij gelukkige dagen kende. Zijn opgeruimde jolige aard, kenmerk van de Franse zuiderlingen, komt regelmatig boven.

Een ontmoeting die hem veel roem en populariteit bracht was die met de vrouwelijke gids die hem rondleidde in Moskou. Terug in Parijs kwam het chanson 'Nathalie' tot stand dat zeer beroemd werd.

*Et quand la chambre fut vide  
Tous les amis étaient partis  
Je suis resté seul avec mon guide  
Nathalie  
Et plus question de phrases sobres  
Ni de Révolution d'Octobre  
On n'en était plus là  
Fini le tombeau de Lénine  
Le chocolat de chez Pouchkine  
Était loin déjà*



*Que la vie me semble vide  
Mais je sais qu'un jour à Paris  
C'est moi qui lui servirai de guide  
Nathalie, Nathalie*

*En toen de kamer leeg was  
en alle vrienden vertrokken  
bleef ik alleen met mijn gids  
Nathalie  
Er was geen sprake meer van sombere  
zinnen  
noch van de Russische Revolutie  
Daar waren de gedachten niet meer  
Afgelopen met het graf van Lenin  
De chocolademelk van Pouchkine  
was reeds ver weg*

*Wat lijkt het leven me leeg  
Maar ik weet dat op een dag in Parijs  
ik haar als gids zal dienen  
Nathalie, Nathalie*

Ook aan zijn vader wijdde Gilbert Bécaud een chanson 'Mon père à moi'. Bécaud vertelt hierin dat hij zich zijn vader herinnert zittend op een stenen bank, terwijl hij met de toppen van zijn tien

vingers een sigaret rolt. Hij beschrijft zijn vader als een simpel en goed man met zijn eigen fouten.

*Je le revois assis sur son vieux banc de  
pierre  
Roulant sa cigarette au bout de ses dix  
doigts  
Il était simple et bon et il était mon père  
Mon père, mon père, mon père, mon  
père, mon père... à moi*

## Scherper geworden

Juist de simpelheid van de teksten en de onderwerpen uit het leven van de gewone man maken ze herkenbaar voor iedereen. In 'L'Absent' vertelt hij zijn verdriet over het verlies van een goede vriend. 'Il s'en va mon garçon' gaat over het vertrek uit huis van zijn zoon die een eigen leven gaat leiden. 'Septembre' gaat over zijn landstreek Provence, waar hij in september graag komt als de Nederlanders vertrokken zijn en de rust is teruggekeerd. De leegte van het bestaan na het verliezen van een liefde beschrijft hij in 'Et maintenant', maar Bécaud blijft optimistisch en wijst op de kleine dingen waar je toch gelukkig mee kan zijn.

Politiek is geen onderwerp voor Bécaud. Echter, op de l.p. 'Bécaud...' lijkt hij daar een uitzondering voor te maken. 'Mustapha Dupont' is melodisch sterk Turks getint en tekstueel een protest tegen de ook in Frankrijk steeds groter wordende vreemdelingenhaat. Bécaud zegt hierover zelf: „Ik ben inderdaad misschien wat scherper geworden. Wie is er echter niet gevoelig voor de overduidelijke verharding van de maatschappij.”

## Mr. 100.000 volt

Gilbert Bécaud, in zijn donkerblauwe pak en eeuwige blauwe stropdas met witte noppen, is geen glitterboy, maar wel een klasse-showman. Ondanks zijn 57 jaar bruist elke show weer van leven en intensiteit. „Stoppen betekent voor mij oud zijn. Dat zou voor mij de dood betekenen”.

Hier in Nederland wordt Bécaud nog steeds in één adem genoemd met andere oudere Franse chansonniers als Aznavour of Brassens, maar Bécaud speelt ook in het nu een grote rol. Hij is met zijn tijd meegegaan. De elektronica speelt tegenwoordig dan ook een voorname rol tijdens zijn optredens. Zelf zegt hij: „De tijden van de accordeon zijn voorbij. Wil 't Franse chanson overleven, dan zal 't zich moeten aanpassen aan de veranderende omstandigheden.” Door deze instelling is Bécaud in staat om zowel vroeger als nu een publiek te trekken, dat voor een belangrijk deel uit jongeren bestaat. Het is dan ook onterecht Bécaud naar een plaats in het verleden te verwijzen. Integendeel, Bécaud trekt ook in Nederland nog steeds volle zalen en maakt zijn naam Mr. 100.000 volt nog steeds zonder meer waar.

Karen Heij







# Pornografie

Zouden we de verhalen over Jan Soldaat allemaal geloven, dan is zijn kast niet alleen gevuld met PSU en het 'Handboek Soldaat', maar vooral met tijdschriften met onthullende plaatjes. Zouden we de verhalen over Jan Soldaat allemaal moeten geloven, dan heeft elke dienstplichtige soldaat boven zijn bed of in zijn kast een foto geplakt van een vrouw die hij alleen van die foto kent. Zouden we alle verhalen van Jan Soldaat geloven dat traint hij zich in diensttijd niet alleen in militaire technieken maar vooral in andere, louter lustvolle, technieken. Aan het einde van elke werkdag zou hij daarom twee vermoeide polsen hebben: een van het vasthouden van de plaatwerken, de andere van het paraat houden van zijn persoonlijk 'wapen'.

Vragen we een willekeurige Nederlander een straat in Amsterdam te noemen, dan zal hij/zij waarschijnlijk 'de Zeedijk' noemen, of 'de Wallen' in het algemeen. Amsterdam, een stad vol verderf. Een stad, zo lijkt het wel, louter gevuld met porno, prostitutie en drugs. Spannend, verwerpelijk en uitdagend tegelijk?

Porno en Prostitutie. Beide onderwerpen hebben mensen al eeuwenlang bezig gehouden. En of men wil of niet, een ieder moet daar vroeg of laat een mening over formuleren. En altijd in termen van 'er voor' of 'er tegen' zijn.

## Porno

Plaatjes en verhaaltjes over vrouwen en mannen die 'het' met elkaar doen, lijken te doen, willen doen of suggereren te doen. Plaatjes en verhaaltjes over vrouwen die het met elkaar doen, mannen die het met elkaar doen, over mannen

en vrouwen die het met dieren doen.

Porno! Afbeeldingen en verhalen over mannen en vrouwen in acties, die je niet in een drukke winkelstraat ziet gebeuren. Plaatjes van vrouwen en mannen in uitdossingen die je evenmin op straat ziet. Afbeeldingen waarbij soms het angstzweet uitbreekt: Als ze maar heelhuids uit die houding weten te komen!

Porno! Afbeeldingen van geslachtsdelen in soorten en maten waar, zo lijkt het soms, per ongeluk ook nog een lichaam aan lijkt vast te zitten. Afbeeldingen van lichamen die opwindend te weeg moeten brengen, maar tegelijk ook blijkt geven van minachting voor dat lichaam.

Porno! Afbeeldingen van intimiteiten die je niet kende, van hulpmiddelen die je eerder in een andere omgeving zou verwachten (in de keuken, in een ziekenhuis of in een motorwerkplaats). Afbeeldingen en verhalen over opwin-

dende plekken aan een lichaam en over fantasieën, waarvan je het bestaan hoogstens vermoedde.

## Weggestopt

Toen ik enige jaren geleden mijn eerste kamer in Groningen ging inrichten, vond ik daar nog diverse spullen van de vorige bewoner. Zijn werkschoenen stonden nog onder de bank. In een donkere kast stond een doos weg gestopt. Een doos met wel honderd pornobladen. Enige dagen later kwamen mijn kamergenoten uit dienst kijken waar en hoe ik woonde. Na enige glazen bier en het uitwisselen van nieuwtjes over dienst vertelde ik ze van mijn vondst. Die moesten en wilden ze zien! De eerste uren daarna werden grotendeels in stilte doorgebracht. Af en toe vertrok iemand naar de W.C. of slaakte hoogstens een kreet van verbazing of opgewondenheid. Zouden ze ook zo enthousiast zijn gaan zitten lezen als ik had verteld complete jaargangen van 'Margriet', 'Libelle' of 'EGO' te hebben gevonden? Ik betwijfel het.

Wat hebben mensen eigenlijk met porno? Alhoewel niemand zich er voor schaamt een krant of boek te lezen in de trein, weinigen gaan daar Chic of Candy open en bloot zitten lezen. En als mensen boekjes lezen met 'opwindende' plaatjes en verhalen, dan vind je die lectuur niet in een lectuurmand, maar weggestopt op de meest onmogelijke (maar voorspelbare) plaatsen.

Porno! Sommigen kunnen er niet zonder, weer anderen zouden er liever zonder willen en wéér anderen vinden het verwerpelijk of zonde. Pornografie, bijzonder, gewoon of verwerpelijk? Zo'n vraag is gemakkelijker gesteld dan beantwoord. Want, wat is eigenlijk porno?

## Wat is het?

Zo'n vijftig/zestig jaar geleden was een foto van een vrouw in ondergoed voor velen al zeer schokkend. Dergelijke plaatjes zouden zedenverwilderend in de hand kunnen werken. Op dit moment vinden we het 'normaal' dat zeep en badschuim door een schamel geklede vrouw aan de man wordt gebracht. Weinigen zullen dat nog aanstootgevend vinden voor de goede zeden. Voor een aantal mannen is die reclame zonder enige twijfel ook opwindend. Maar is die reclame ook porno?

Wat mensen aanstootgevend of pornografisch vinden wordt in belangrijke mate bepaald door de tijd waarin zij leven.

Maar is daar alles mee gezegd? Laten we deze 'badschuimvrouw' nog even vasthouden. Stellen we ons voor dat zij is afgebeeld in een blad waarin nog meer (zeer) schamel geklede vrouwen staan. Is dat 'onschuldig' bloot niet al een beetje pornografisch geworden? Vervangen we ook nog het badschuim door een dildo (kunst-penis) dan worden we minder twijfelachtig: dat moet wel porno zijn! Soft-porno zullen sommi-

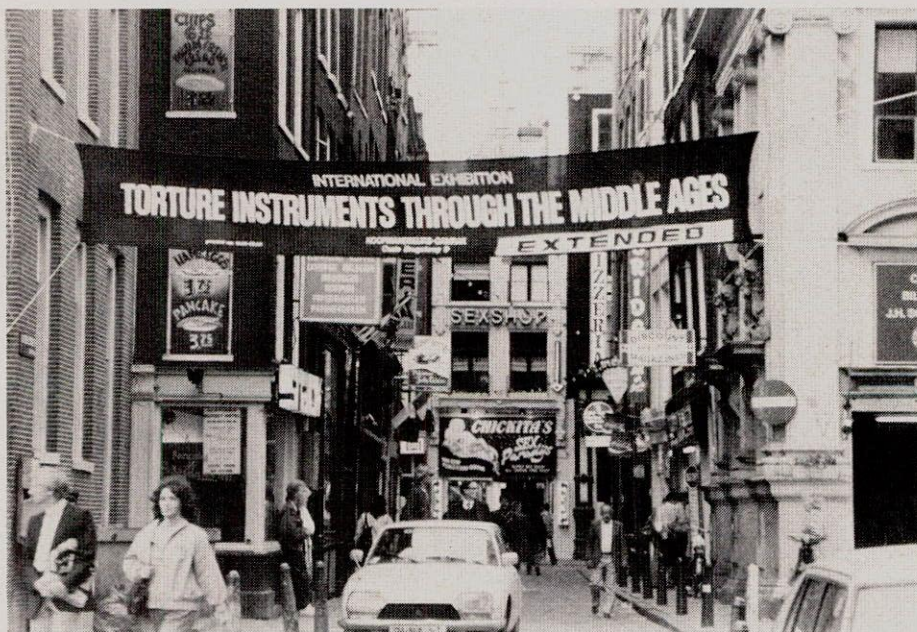
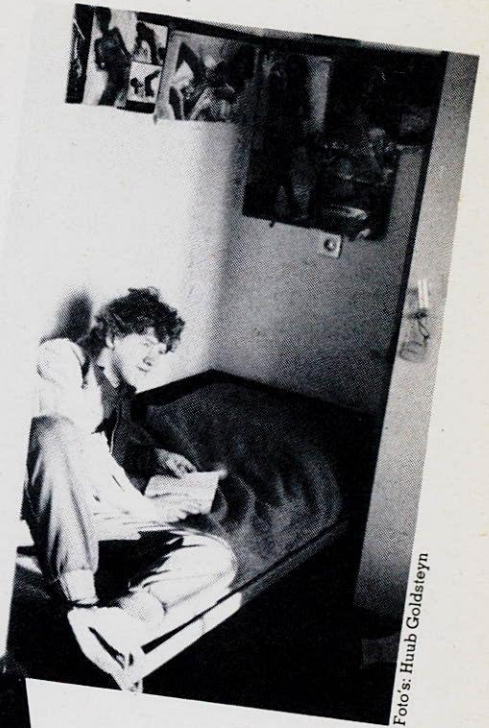
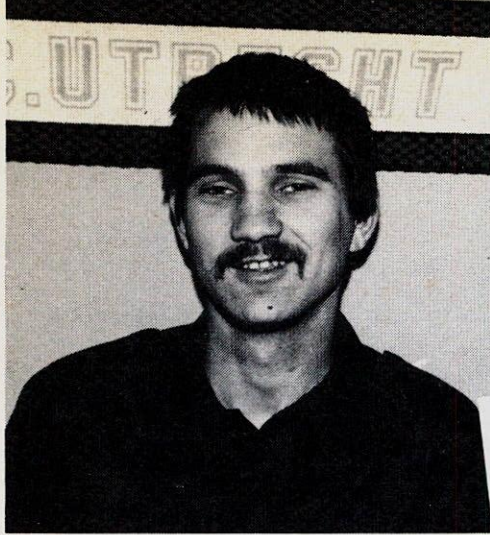


Foto: Johan Meester





Foto's: Huub Goldsteyn

gen dat noemen.

Het is daarom niet zo gemakkelijk een goede omschrijving te geven van wat nu precies pornografie is. Twee omschrijvingen lijken echter de spijker op de kop te slaan. Pornografie is lectuur die bedoeld is om met een hand te worden gelezen en pornografie zit in het hoofd van mensen. Porno moet dus seksuele opwindingen teweeg brengen willen we plaatjes en verhaaltjes als porno ervaren.

## Alleen voor mannen?

Pornoblaadjes en video's worden meestal door mannen gekocht of gehuurd. Maar wil dat ook zeggen dat alleen mannen gebruik maken van porno? Worden alleen mannen seksueel opgewonden van porno?

Alle vooroordelen en discussies ten spijt blijken niet alleen mannen porno te gebruiken. Evenmin worden alleen mannen seksueel opgewonden van porno. Er is echter wel een belangrijk verschil. In tegenstelling tot de meeste mannen vinden vrouwen juist die porno het opwindendst, waar niet alleen de nadruk op seks (neuken) alléén wordt gelegd. Voor veel mannen geldt veeleer het volgende: „De vrouw moet recht in de lens kijken. Hoe meer zij staart hoe beter. Er moet geen andere man in haar omgeving zijn die inbreuk maakt op mijn gebruik van haar. Zij en ik hebben direct contact met elkaar. Hoe jonger en onbeschaamder het model, des te opwindender is zij voor mij” (citaat uit het HITE-rapport over mannen en seks).

Voor hetero-mannen is „goede porno” die porno, die hun de illusie geeft bezit te kunnen nemen van de vrouw. Zij moet „gebruikt” kunnen worden voor zijn seksuele fantasieën. Moderne tegenstandsters van porno zeggen dan ook, dat porno de theorie is en verkrachting de praktijk. Hebben zij ook gelijk? Is er bijvoorbeeld onderzoek dat deze stelling ondersteunt?

## Onderzoek

Mannen en vrouwen vinden in het algemeen die porno het opwindendst, die min of meer lijkt op hun eigen ervaringen van alle dag. Voor hetero-mannen

blijkt daarenboven ook de porno waarin twee vrouwen het met elkaar doen opwindend te zijn. En ook porno waarin verkrachting van vrouwen plaatsvindt, hebben voor veel hetero-mannen opwindende kanten. Hetero-mannen blijken dergelijke porno vooral opwindend te vinden als de vrouw als slachtoffer wordt afgebeeld. Zij lijken helemaal in extase te raken als het slachtoffer gedurende de verkrachting „bezwijkt” en de indruk wekt in te stemmen met de verkrachting. Waarschijnlijk geldt voor veel hetero-mannen nog steeds het (waan)idee dat vrouwen het lekker vinden om verkracht te worden. In ieder geval lijkt de conclusie gerechtvaardigd, dat „seks” en „geweld” bij veel hetero-mannen dicht bij elkaar liggen.

Uit onderzoek is tot dusver echter niet gebleken, dat mannen die veel kijken naar gewelddadige porno dit ook altijd in de praktijk gaan brengen. Sommige onderzoeken lijken eerder het tegenovergestelde te suggereren.

De porno die wij tegenwoordig kennen is niet alleen bedoeld voor heteroseksuelen. Met name voor homoseksuele mannen is de laatste decennia de pornomarkt enorm uitgebreid. Vinden hetero-mannen porno met vrijende vrouwen aantrekkelijk, lesbische vrouwen zeggen hier weinig door opgewonden te raken. Worden hetero-mannen seksueel wel opgewonden door die „lesbische” porno, heteroseksuele vrouwen echter amper door de porno voor homo-

mannen. En: in tegenstelling tot de hetero-porno is de meeste homo-porno in de afgelopen jaren niet gewelddadiger geworden. Homo-porno is met andere woorden alleen aantrekkelijk voor homo's.

## Machtsmiddel

De stelling dat porno de theorie is en verkrachting de praktijk lijkt dan ook te moeten worden genuanceerd en vooral worden beperkt tot die porno die bedoeld is voor het brede hetero-publiek. Seks en porno zijn blijkbaar ook anno 1986 nog niet zo normaal als het eten van frites en het gaan bezoeken van een voetbalwedstrijd. Seks en porno blijken ook minder onschuldig te zijn dan velen, vooral mannen, wel willen geloven. Blijkbaar hebben seks en porno ook nog steeds de smaak van verboden vruchten. Misschien is daarom het nuttigen van porno zo spannend. Porno geeft waarschijnlijk een aantal mannen ook de illusie dat het „normaal” is dat „het” overal, altijd en op bijna elke manier kan. En: porno geeft met name hetero-mannen nog even de illusie dat vooral zij kunnen bepalen wat goede, lekkere, spannende en normale seks is. Porno is dan ook niet alleen een „on-schuldig” hulpmiddel voor het in praktijk brengen van seksuele verlangens, maar ook een „machtsmiddel in handen van hetero-mannen om vrouwen op hun plaats te houden.”

Klaas Soesbeek



Onderstaand gedicht 'De Vrede' van de Tsjechische schrijfster Eva Bernadinová (geb. 1931), staat afgedrukt in de bundel 'Zo rende ik uit het woord', een door Ad van Rijsewijk samengestelde verzameling gedichten van 42 vrouwen uit 24 landen. Min of meer toevallig is de keuze op vrouwen uit deze landen gevallen. Toch ontdekt men 'dat alle vrouwen uit al die willekeurige landen vooral met elkaar te maken hebben, dat ze allemaal duidelijk schrijven vanuit hun kulturele en sociale achtergrond'.

In deze bundel nog maar een betrekkelijk klein aantal vrouwen uit een klein aantal landen. Samensteller zowel als uitgever denken dan ook aan het uitbrengen van een vervolg op deze bundel. De prachtige gedichten uit deze verzameling rechtvaardigen deze gedachte zeker. 'Zo rende ik uit het woord', samengesteld door Ad van Rijsewijk is een uitgave van SoMA te 's-Gravenhage (distributie uitg. De Geus, Postbus 1878, 4801 BW Breda). Prijs f 20,-.

#### DE VREDE/1ste LES

Zeg  
Goedendag  
Alsjeblift en  
Dank je wel  
Zeg  
Tot ziens  
Zo weinig?  
Ja  
Maar je moet het wel als eerste  
zeggen

## gedicht

### Jan Soldaat

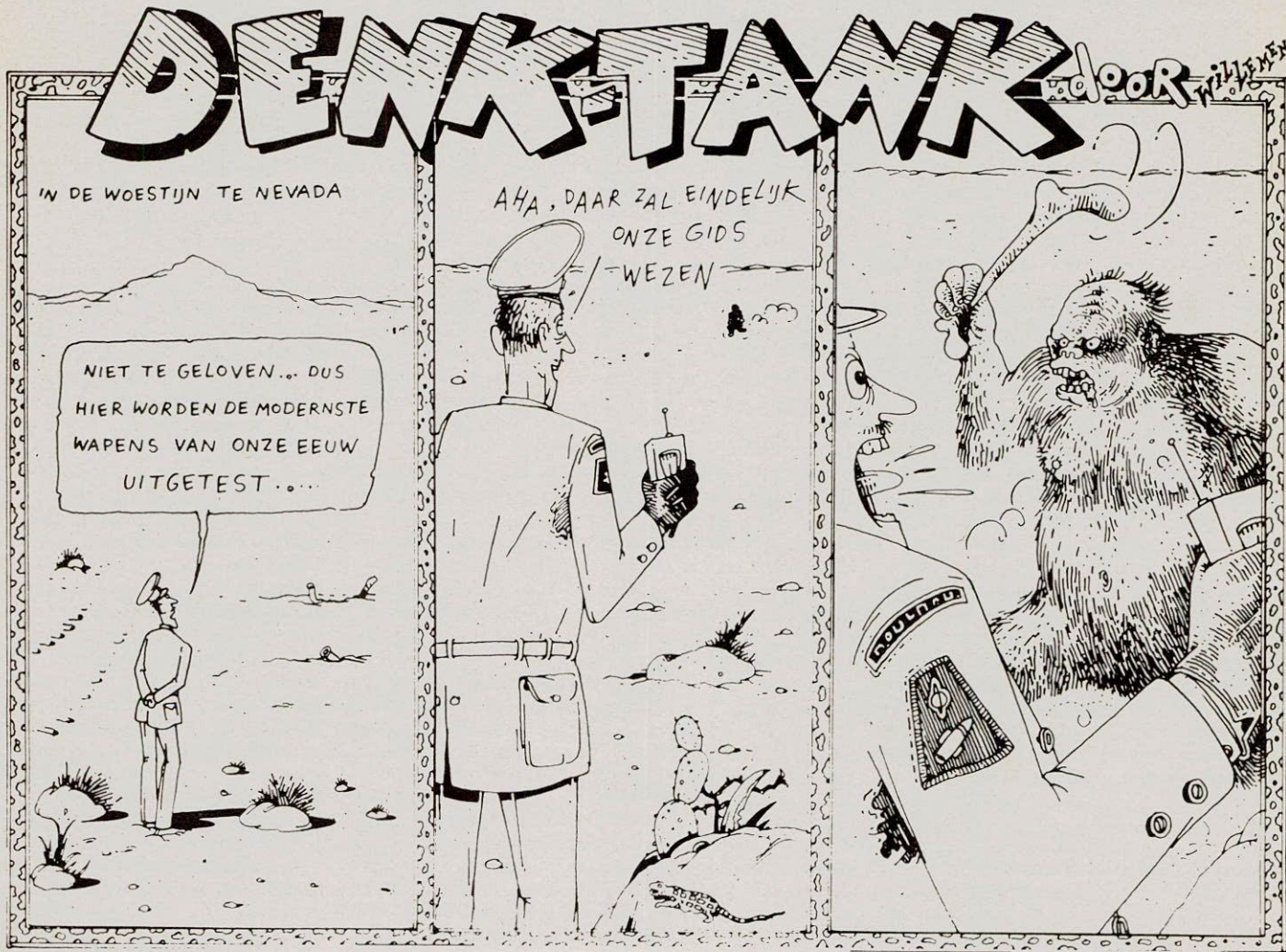
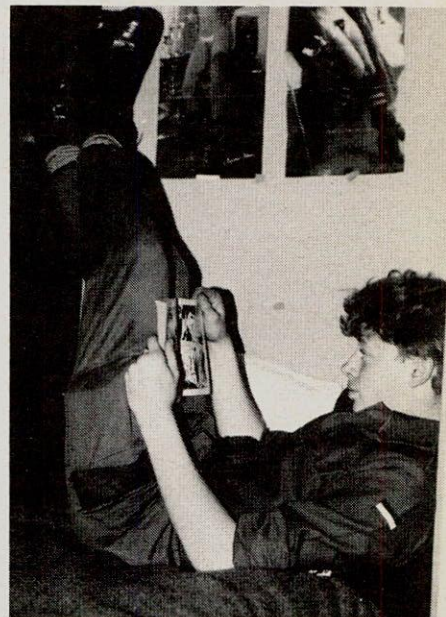
jan soldaat hangt op zijn kamer  
mooie meiden groot en klein  
kent een schat belevenissen  
om vooral een vent te zijn

jan soldaat neemt graag een pintje  
ieder feest een zuipfestijn  
altijd extra rondjes geven  
om vooral getapt te zijn

jan soldaat wil razen vloeken  
zich gedragen als een zwijn  
jan soldaat verlegt zijn grenzen  
om vooral niet laf te zijn

Ron Schröder

Uit: Het andere handboek voor de soldaat.  
Uitg. Fontein, Baarn 1982





# 'De Bedevaart'

## Freek houdt het voorlopig voor gezien

Sinds eind 1979 Neerlands Hoop uit elkaar viel heeft Freek de Jonge een geweldige produktiviteit van hoog nivo geleverd. Achtereenvolgens bracht hij 'de Komiek', 'de Tragiek', 'de Mars', 'de Mythe' en 'Stroman en Trawanten' op de planken met als tussendoortjes nog even de oudejaarsavondshows 'de Openbaring' en 'een Verademing'. Daarnaast bedacht en schreef hij de speelfilm 'de Illusionist' en speelde er ook nog maar even zelf de hoofdrol in. Met zijn laatste avondvullende programma 'de Bedevaart' is voorlopig een einde gekomen aan een onstuimige reeks theaterprogramma's. Freek de Jonge voelt dat er een verzadigingspunt is bereikt en houdt het voorlopig voor gezien.

Evenals van alle voorgaande shows heeft de uitgeverij de Harmonie ook de tekst van 'de Bedevaart' weer in boekvorm uitgegeven. Heel plezierig. Sowieso omdat het goed is iets te completeren. Vooral echter om de integrale tekst van een programma (en de toelichting op wat er verder op het toneel gebeurt) in alle rust nog eens te kunnen nalezen. Want wanneer je als toeschouwer, die er middenin zit, de stortvloed van zinnige en onzinnige dingen over je uitgestort krijgt, is het heel lastig om ook nog oog te hebben voor het detail.

Het 'vervelende' is, juist bij een artiest als Freek de Jonge, dat ogenschijnlijk de meest onbeduidende opmerkingen soms de grootste diepgang hebben: 'Aids, dat is het modewoord voor privacy. Daar kun je 's zomers aan volle stranden veel plezier van hebben als je rust wilt. Je gaat staan springt wild rond en roept: Ik heb zand in mijn Aids'. Voor hen die bij het zien van de voorstelling het gevoel hadden dat hen veel was ontgaan zijn deze integrale tekstuitgaven zonder meer een uitkomst.

In een hoog tempo voert Freek de Jonge in 'de Bedevaart' zijn publiek van Nicaragua (waar 'de parasieten van de revolutie, de journalisten, achter hun whisky-ijs zitten'), Lourdes (met de invalide Lubbert uit het Hoge Noorden), Kaatsheuvel (waar één van de 37 kleuters zoekraakt), Toronto, Zuid-Afrika en Bartlehiem (op hongertocht om 'een zak onderduikers te gaan halen'). Uiteindelijk eindigt deze bedevaart bij het circus Knieval ('zo'n klein, geinig circusje waar artiesten alles alleen moeten doen') met de eenwording van leeuw en leeuwentemmer. Met de bedwongen leeuw om zijn schouders vindt de pelgrimage van Freek de Jonge zijn voorlopig Waterloo, zonder dat zijn liefste

Ik zit in die kamer  
sjoelstenen te slijpen  
gaat de deur open  
Komt dat ventje binnen  
Ik zei al: pienter kereltje  
Eerst de deur open  
en dan binnenkomen  
Hij komt met twee aaneengesloten handjes  
op mij toe  
Hij gaat voor mij staan  
Toont me wat er in ligt  
en zegt:  
Kijk pap een dood vogeltje  
Ik kijk 'm aan  
Hij staat daar  
Koppie scheef, traantje over zijn wang  
Je kent die schilderijtjes wel  
Ik denk  
Hoe kan ik, dat kind blij maken  
met een dooie mus  
Je wilt als ouder graag  
Dus ik denk:  
laat ik het maar op mijn eruditie gooien  
Ik zeg: Knul weet jij wel  
wat voor soort vogeltje dat is?  
En toen kwam het  
Hij zei: Ja pap  
Een dood vogeltje  
Dat vond ik zo wijs  
Zo diep  
Ik ging erover nadenken  
Ik dacht  
hij heeft gelijk  
Eigenlijk zijn er maar twee soorten vogeltjes  
Dat je op die leeftijd  
al zo de hoofdzaken van de bijzaken kan scheiden  
dat is ongelooflijk  
Die schuift daar in één klap  
een hele wetenschap van de tafel  
Want er lopen wat idioten rond  
die ze zien vliegen



wens, zo ontembaar als een leeuw te zijn, in vervulling is gegaan. Dat is niet gelukt omdat opvoeding en andere maatschappelijke beperkingen dat in de weg stonden.

Het wemelt ook in dit programma weer van de tussenscènes waarvan de vertelling over zijn zoontje en een dood vogeltje zonder twijfel één van de aller-mooiste is.

Iemand die zich steeds blijft overtreffen doet er verstandig aan eens een poosje afstand te nemen. Voorlopig geen Freek de Jonge in het theater is alleen wel een gedachte waar moeilijk aan valt te wennen. Gelukkig staan de meeste programma's op videoband, plaat en cassette en... is alles terug te lezen via de integrale tekstuitgaven.

Wim Heij

'De Bedevaart' door Freek de Jonge werd uitgegeven door de Harmonie te Amsterdam. Prijs f 24,90.

Er is weer een dienstplichtige uit het leger ontslagen. Hij vocht steeds.

Fons Jansen



## Fobieën en angsten

Op de boekenmarkt verschijnen geregeld 'Doe het zelf'-boeken, ook op het gebied van zelfbehandeling. Dit boek is een handleiding voor zelftherapie, zelfbehandeling van een fobie. De beschreven behandelingswijze slaat een nieuwe weg in. Richtten andere methodes zich vooral op de achtergronden van het ontstaan van de fobie, in dit boek wordt het hier en nu van de fobie aangepakt. Eerst wordt geleerd hoe de fobie te bestrijden. Als dit gelukt is kan de fobicus er alsnog voor kiezen zijn verleden na te zoeken naar het ontstaan van zijn fobie. Het voordeel is, dat hij met de ervaring van het overwinnen van zijn fobie gewaand is tegen teleurstelling of falen bij deze levensnavorsing. Deel I beschrijft op een makkelijk te begrijpen manier het ontstaan van een fobie, zoals die zich volgens de schrijvers kan ontwikkelen. De verdeling in enkele korte hoofdstukken is daarbij een goed hulpmiddel. Daarna worden stap voor stap de technieken en vaardigheden doorgenomen hoe de angstgedachten om te buigen en de fobie te bestrijden. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met opdrachten, waardoor het boek de mogelijkheid biedt zelf te oefenen. Op deze wijze kan het boek een leidraad zijn om zelf de fobie te bestrijden en om te leren gaan met angst. Deel II beschrijft meer algemene aspecten over het omgaan met andere mensen. Op een heldere manier worden begrippen als observeren, interpreteren en basisvaardigheden in het contact met anderen uiteengezet.

De helderheid en eenvoud van het boek is een sterk punt. De schrijvers is er veel aan gelegen dit aspect te benadrukken om de fobicus te helpen zijn fobie te bestrijden. Maar daarmee laat het boek ook zijn zwakke kant zien: al lezende wekt het de indruk, dat het toch niet moeilijk kan zijn om van een fobie af te komen. Dat is misschien zo als de fobicus al over is dat hij zijn fobie wil bestrijden. Voor de worsteling die voorafgaat aan deze beslissing biedt het boek geen hulp. Het erkennen dat hulp bij of bestrijding van de fobie nodig is, is een moeilijk proces. Het gevoel van falen en schaamte gedurende dit proces worden door het lezen van dit boek eerder versterkt dan begrepen. Storend is een fout op blz. 54 waar gezegd wordt dat adrenalin geproduceerd wordt door de

bijschildklier, evenals activiteitenrubriek i.p.v. actualiteitenrubriek op blz. 86. Het boek kan aangeraden worden voor fobici, die besloten hebben hun fobie te willen bestrijden. Voor gezinsleden van fobici kan het boek een hulpmiddel zijn om de fobicus te begrijpen en te steunen in zijn strijd met zijn fobie. Hulpverleners, vooral artsen en beginnende therapeuten, zullen aan dit boek een belangrijk hulpmiddel hebben om hun inzicht en doelmatige bestrijding te vergroten. 'Fobieën en angsten' door drs. F. A. G. Bleys en J. v. d. Beukel werd uitgegeven door Omega Boek te Amsterdam. Prijs f 24,50.

## Hongarije

Tijdens een onweersnacht, in september 1959, wordt de jonge journaliste Eva Szálanczy door een grenspatrouille doodgeschoten omdat ze illegaal de Hongaars-Joegoslavische grens wil passeren. In haar boek 'Met andere ogen' rekonstrueert de Hongaarse schrijfster Erzsébet Gálgóczy de levensloop van deze



jonge vrouw die zo vroegtijdig aan haar einde komt. Het verhaal speelt zich af in de nadagen van de Hongaarse opstand (1956). Eva S. is niet bereid in haar werk en in haar privéleven de gangbare compromissen te sluiten: „Je sluit een compromis. Een keertje maar. Wat geeft dat nou, denk je. – Of het wat geeft! Compromissen zijn net ladders in een nylonkous. Ze kruipen allemaal verder – tot je ten slotte uit één net van ladders bestaat.” Aanpassen aan het politieke klimaat is voor haar een onmogelijke opgave. Ook met haar liefde voor een vrouwelijke getrouwde collega gaat ze weinig omzichtig te werk. Eva S. geraakt in en/of veroordeelt zichzelf tot een so-

ciaal isolement. Is haar dood toeval of toch zelf gekozen? 'Met andere ogen' door Erzsébet Gálgóczy werd uitgegeven door In den Knipscheer te Haarlem. Prijs f 25,-.

## Schaken

Schaken is een zeer oud spel dat is ontstaan ver voor het begin van onze jaartelling (waarschijnlijk in Indië). De Arabieren ontdekten het tijdens hun veroveringstochten in Perzië (± 600) en zij zijn het ook geweest die het spel over Europa hebben hebben



verbreid. Tegenwoordig is schaken zowel een populaire sport als een veel beoefende vrijetijdsbesteding. Toch zijn er nog steeds veel mensen die wel de elementaire regels van het dammen beheersen, maar niet kunnen schaken. Te moeilijk. Of dammen nu gemakkelijker is dan schaken valt buiten het kader van deze rubriek. Feit is dat schaken best valt te leren en niet eens zoveel tijd behoeft te kosten, getuige het onlangs verschenen boekje 'Snel leren schaken'. In deze rijkelijk geïllustreerde pocket worden op eenvoudige wijze de beginselen van het schaken doorgenomen. Achtereenvolgens behandelen de auteurs wat men met de stukken kan en mag doen om tenslotte te belanden bij het spelen van het eigenlijke spel. Met een boekje als dit kap iedereen leren schaken!

'Snel leren schaken' door Robert Danielson en Mats Andersson werd uitgegeven door Omega Boek te Amsterdam. Prijs f 9,95.

## 40-45 en de CPN

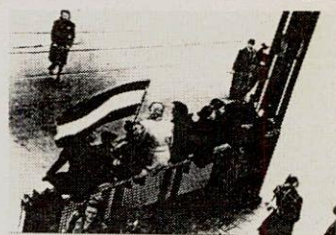
Direkt na de Duitse inval, in mei 1940, ging de Communistische Partij Nederland (CPN) in het verzet. Nadat er duidelijkheid was gekomen over de politieke koers en men zich had ingesteld op de illegaliteit, verscheen in november 1940 illegaal een landelijke krant: 'de Waarheid'. Ondanks vele arrestaties slaagde men er in, gedurende de gehele oorlogsperiode deze krant te laten verschijnen. Met het van de grond komen van 'de Waarheid' werd de basis gelegd voor andere verzetsactiviteiten. Beide aspecten in de geschiedenis van de illegale CPN komen in het boek 'Partij in het verzet'. De CPN in de tweede wereldoorlog' uitgebreid aan de orde. De auteurs trachten tenslotte de vraag te beantwoorden in hoeverre de legaal teruggekomen CPN van 1945 is veranderd ten opzichte van de CPN van voor de oorlog. Het meest interessante deel van deze boeiende studie is het deel (hoofdstukken 2 en 3) dat de kon-

sekwenties beschrijft die de Duitse inval in de Sovjet Unie (juni 1941) heeft op de illegale CPN. 'Partij in het verzet. De CPN in de tweede wereldoorlog' door Hansje Galesloot en Susan Legêne is een uitgave van Pegasus te Amsterdam. Prijs f 35,-.

## Oorlogseinde

„Jullie kunnen de Duitser altijd herkennen aan hoe hij 8 mei interpreteert: als dag van de bevrijding of als dag van de nederlaag” schrijft Heinrich Böll in zijn novelle 'Brief aan mijn zonen, of: De vier fietsen'. Het is een van de tien verhalen in het recentelijk verschenen boek 'Hoe de oorlog is verdwenen'.

In dit boek beschrijven tien bekende auteurs uit negen landen hoe zij, ieder vanuit een andere positie, dat oorlogseinde beleefden. Naast de magistrale brief van Böll verder bijdragen van Judith Herzberg (het ontroerende verhaal van een tienjarig meisje uit Amsterdam ondergedoken in een Gronings dorpje) en Sadako Kurihara (het schokkende relaas van de bom op Hiroshima). Van de Pool Ryszard Kapuszcinski (over zijn vlucht met zijn ouders voor het oorlogsgeweld uit) en George F. Kennan (die het oor-



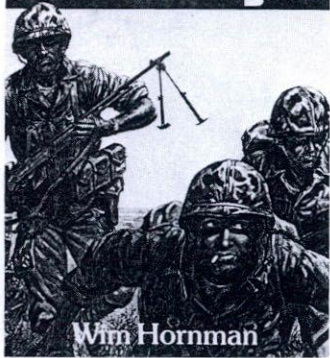
logseinde beleefde als Amerikaans diplomaat in Moskou). Dieter Wellershoff was, net als Böll, soldaat aan Duitse kant; Lev Kopelev, Stefan Heym en Alphonse Boudard vochten aan geallieerde zijde. Tenslotte de Brit Alan Sillitoe over zijn bijna-deelname aan de oorlog. Door de verscheidenheid aan invalshoeken ontstaat een heel bijzondere belichting over een heel belangrijke periode uit de recente geschiedenis. 'Hoe de oorlog is verdwenen' door Heinrich Böll e.a. is een uitgave van Van Gennep te Amsterdam. Prijs f 29,50.

## Mariniers

Van de hand van Wim Hornman verscheen, al weer enige tijd geleden, het lijvige boek 'De geschiedenis van de mariniersbrigade'. We schreven al bij eerdere besprekingen in deze rubriek



## De geschiedenis van de Mariniersbrigade



(o.a. 'De hele hap' en 'De helden van de Willemsbrug') dat Hornman een rasschrijver is. Dat bewijst hij ook nu weer met zijn nieuwste boek, wederom over de mariniers. Wellicht de belangrijkste periode in de geschiedenis van het Korps Mariniers wordt gevormd door de periode 1946-1949. Gedurende deze periode nam de nieuwgevormde brigade deel aan de gevechten op Oost-Java in het kader van de koloniale oorlog tussen Nederland en Indonesië. Hornman baseert zijn verhaal op de vele gesprekken die hij voerde met de overlevenden. De auteur laat deze roerige periode zien zoals de mariniers deze destijds beleefden. Daar was overigens niet zoveel inlevingsver-

mogen voor nodig, want de mariniers „hadden geen afstand gedaan van hun verleden“. De politici waren (en zijn nog) in de ogen van deze mariniers de gebeten hond: „Ze hadden gevochten voor een ideaal dat hun eerst was gegeven en daarna was ontnomen“. Verraden door de politiek dus. Uiteraard is tegen deze opvatting veel in te brengen. Toch doet het aan het feit niets af dat Hornman een meeslepend verhaal heeft geschreven over de mariniersbrigade met name tijdens de politieke acties.

'De geschiedenis van de mariniersbrigade' door Wim Hornman is een uitgave van Omega Boek te Amsterdam. Prijs f 59,50.

### Indiaanse Hemingway

Uitgeverij In den Knipscheer bracht onlangs als deel 7 in de Indiase Bibliotheek een tweede, verbeterde druk (1e druk 1977) uit van 'Winter in het bloed' door James Welch. Met deze debuutroman werd Welch in 1974, na Pulitzer-prijswinnaar N. Scott Momaday in 1968, de tweede In-

diaanse romanschrijver in Amerika. Zijn tweede roman 'De dood van Jim Loney' (1979) verscheen in 1983 eveneens bij In den Knipscheer. James Welch (geboren in Browning, Montana, in 1940) is van Blackfoot- en Gros Ventre-afkomst.

'Winter in the blood' werd in Amerika vergeleken met het vroege werk van John Steinbeck en de korte verhalen van Ernest Hemingway. En Ishmael Reed schreef: "Onze oude medicijnmannen zijn nog altijd met ons, James Welch is er één." Het boek beschrijft in korte, flitsende fragmenten het rauwe leven van een arme Indiase veeboer in de staat Montana (onder de grens met Canada). Hij is zich aanvankelijk slechts vaag bewust van zijn erfenis van trots en waardigheid, maar raakt er steeds meer van doordrongen dat zijn verscheurde leven sterk verbonden is met de verscheurde droom en de tragische ondergang van zijn



voorgeslacht. Dat besef ontstaat door zijn ervaringen met de dood en met de verworvenheden van de blanke 'beschaving', met vrouwen en drank.

Ook schenkt dit besef, dat zijn wortels liggen in de grond waarvan zijn voorouders werden verdreven, hem de onuitroeibare wil om te leven.

De titel van het boek lijkt mij te maken te hebben met de vele ervaringen met de dood (er sterven nogal wat dieren en mensen in deze roman) en het tegelijkertijd ontstaan van een nieuw besef (denk ook aan Hemingway's 'De oude man en de zee'). Niet toevallig immers begint de Indiase aarde-astrologie (het medicijnwiel) met het winterkwartaal, terwijl de Westerse astrologie ermee eindigt: maanden van rust (afsterven) en zuivering, die tevens de kiemen van nieuw leven in zich bergen.

'Winter in het bloed' door James Welch verscheen bij In den Knipscheer, Haarlem. Prijs f 25,-.

Wim Heij  
Frank Spoelstra

## Bezoek ook eens het Coornherthuis in Zeist



Het Coornherthuis is het vormingscentrum voor militairen van het Humanistisch Verbond, gelegen aan de bosrand van Zeist. Iedere militair heeft er recht op hier 2½ dag door te brengen. Er wordt gewerkt in groepen van elk ± 10 tot 20 deelnemers. Een groep wordt begeleid door een vormingswerk(st)er of een (meekomende) geestelijk verzorger.

Het programma van de dagen wordt samen met de deelnemers opgesteld. Het kan bijv. gaan over oorlog/vrede, de militaire organisatie, relaties, eigen groepsgedrag, arbeid/werkloosheid, woningnood enz. Bij de gesprekken kan gebruik worden gemaakt van films, videobanden, gastsprekers, excursies e.d.

Ook ontspanning is ruimschoots mogelijk. Er zijn veel boeken, dagbladen en diverse tijdschriften, videobanden met documentaires, speelfilms en amusement en er is een pick-up met veel (pop-)elpees. Je kunt biljarten, tafeltennissen, sjoelen, schaken, dammen enz. en er zijn balspelen voor buitenshuis. Verder uitgaansmogelijkheden in Zeist en Utrecht.

Een folder is te vragen bij de dichtstbijzijnde raadsman/vrouw of bij het Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14060.





